

Ἀθήνησι τῇ 19 Ἰανουαρίου 1899

Φίλτατέ μοι κ. Ἀρσένη,

Ἀναμφίβολον ὅτι ἄνευ ἀληθινῆς παγκοίνου παιδείσεως ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ πολιτεία εὐκοσμος, πολιτεία εὐδαίμων καὶ κραταία. Ἐν ἡ πολιτεία ἐπικρατεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαιδευσία ἦτοι ἐν ἡ πολιτεία κατὰ Πλάτωνα τὰ εὐτελεῖ μέταλλα ἀνατιμῶνται ἢ κιθαρῳαίον καὶ τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον συγχωνεύοντα μετ' αὐτῶν, οὐ μόνον τὰ δημόσια γίνονται βορὰ τῶν ἀτομικῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ δημοσία γνῶμη ἀνίσχυρον ἀντιτάσσει φραγμὸν εἰς τοὺς ἀσελγῶς πολιτευομένους. Ἄλλ' ὄργανον τελεσφορώτατον τῆς διαδόσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι εἶπερ τι καὶ ἄλλο τὰ περιοδικὰ συγγράμματα, δι' ὧν οὐ μόνον διαδίδονται ἀμέσως εἰς πάσας τῆς κοινωνίας τὰς τάξεις τὰ τελευταῖα πορίσματα τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν μελετῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς φωτίζονται καὶ αὐτοὶ οἱ μὴ εὐκαιροῦντες νὰ ἐγκύπτωσιν εἰς τὰς εἰδικὰς συγγραφὰς καὶ τὰς μυριοτόμους βιβλιοθήκας. Ἀσμένως ἄρα ἔμαθον ὅτι πρόκειται κατὰ μῆνα Ἀπριλίον τοῦ παρόντος ἔτους νὰ ἐκδοθῇ ὁ ἐφετεινὸς τόμος τῆς ἡμετέρας «**Ποικίλης Στοᾶς**», ἥτις ἀνέκαθεν διεκρίθη, καὶ νῦν δὲ πρόκειται ν' ἀποβῇ τὸ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι σπουδαιότερον ἐτήσιον φιλολογικὸν ἔργον.

Ποθῶν καὶ ἐγὼ νὰ συντελέσω τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν τοῦ ἡμετέρου πολυτίμου Συγγράμματος, ἀποστέλλω ὑμῖν συνημμένως διὰ τὸ νεώτερον ἔτος τοῦ 1899 τὸ πρῶτον μέρος τῆς διατριβῆς μου περὶ **Φιλοσοφίας τῆς Γλώσσης**, οἰοῦναι συνέχειαν τῆς ἐν τῷ τόμῳ τοῦ 1895 δημοσιευθεῖσης διατριβῆς μου περὶ **Ἰστορίας τῆς Γραμματικῆς**. Οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐκείνης καὶ ἡ προκειμένη διατριβὴ εἶναι ξηρὰ καὶ ἀτερπής· ἀλλὰ, καίπερ τοιαύτη, δύναται, νομίζω, καὶ αὕτη νὰ θεωρηθῇ χρήσιμος πῶς, ὡς ἀπτομένη ζητημάτων ἥκιστα ἀπνόσχοιλόσάντων ἄχρι τοῦ νῦν τοὺς εἰς φιλολογικὰς συγγραφὰς παρ' ἡμῖν ἐξ ἐπαγέλματος καταγινομένους,

Ἀσπάζομενος ὑμᾶς ὀλοψύχως

Διατελῶ πρόθυμος φίλος
ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ν. ΦΛΟΓΑΓΓΗΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΡΣΕΝΗ «ΠΟΙΚΙΛΗ ΣΤΟΑ»

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ*

Α'

ΠΕΡΙ ΓΛΩΣΣΗΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ: ΤΙ ΕΠΡΕΣΒΕΥΟΝ ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ

ΥΔΕΜΙΑ ἀμφιβολία ὅτι τὰ μάλιστα ἀνεπτύχθη ἡ γλωσσική ἐπιστήμη κατὰ τὸν παρόντα ἰδίως αἰῶνα. Συνομολογοῦμεν ὅτι ἡ Γραμματικὴ τῆς Σανσκριτικῆς γλώσσης τοῦ Ἄγγλου Wilkins, τὸ περὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἰνδῶν σύγγραμμα τοῦ Schlegel, ἡ Γερμανικὴ γραμματικὴ τοῦ I. Grimm, αἱ πραγματεῖαι τοῦ Humboldt, ἡ συγκριτικὴ γραμματικὴ τοῦ περιωνύμου Bopp προήγαγον πολὺ τὰς γλωσσικὰς ἐρεῦνας. Ἄλλ' ὅμως οὐχὶ πρῶτοι οἱ νεώτεροι: ἐπελάθοντο τῆς ἐρεύνης τοῦ ζητήματος περὶ ἀρχῆς τῆς ἀνθρωπίνης γλώσσης ἐν γένει καὶ τῆς τῶν ἐκάστων ἐθνῶν ἰδιαιτέρας. Πλανῶνται οἱ δοξάζοντες ὅτι τοιαῦται περὶ γλώσσης φιλοσοφικαὶ θεωρίαι, διόλου ἄγνωστοι οὔσαι τοῖς ἀρχαίοις, μόνον παρὰ τοῖς νεωτέροις, μετὰ τὴν παλιγγενεσίαν τῶν γραμμάτων ἤρξαντο ἀναπτυσσόμεναι ἐν Εὐρώπῃ. Ὡς καὶ ἐν ἄλλοις, καὶ ἐν ταῦθα φαίνεται μοι δυνατὸν ἐφαρμόσαι τὸ τοῦ Ἡροδότου, ὅτι τὰ καλὰ πρὸ πολλοῦ εἰσὶν ἐξευρημένα. Καὶ περὶ ταῦτα ἐνησχολήθη θαυμασιῶς ἡ εὐφυΐα τῶν πάλαι πατέρων ἡμῶν τὰ δὲ τῶν νεωτέρων περὶ γλώσσης φιλοσοφήματά εἰσιν ἐν πολλοῖς ἀπόρροια τῶν ἀρχαίων. Περὶ τὴν ἐξέτασιν τούτου στρέφεται κυρίως ἡ παρούσα ἡμῶν πραγματεία.

Ἡ περὶ γλώσσης θεωρία, καὶ μάλιστα τὸ περὶ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας περιώνυμον ζήτημα, ἀπησχόλησε τοὺς φιλοσόφους καὶ γραμματικούς τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς τελευταίας σχεδὸν πνοῆς τοῦ καθάρου ἑλληνισμοῦ. *Ἦσαν δηλαδὴ λόγιοι δοξάζοντες, ὅτι τὰ πάντα ἐν τῇ γλώσσῃ εἰσὶν ἀναλογία, ὁμοιότης δηλ. καὶ ἰσότης καὶ, εἰ συγχωρητέον εἰπεῖν, κανονικότης καὶ ἦσαν ἄλλοι ἐκ τούναντιου φρονοῦντες, ὅτι τὰ πάντα ἐν τῇ γλώσσῃ εἰσὶν ἀνωμαλία, ἀνομοιότης, ἀνισότης καὶ μὴ κανονικότης. Τούτων οἱ πρῶτοι ὀνομάζονται ὑπὸ Διογένης Λαερτίου ἀναλογητικοὶ φιλόσοφοι (ἐν προοίμῳ

* Τὴν διατριβὴν ἡμῶν ταύτην ἀποτελοῦσι τρία κεφάλαια, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον περὶ γλώσσης ἐν γένει κατὰ τὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων, τὸ δὲ δευτέρον περὶ γλώσσης ἐν γένει κατὰ τὰς δοξασίας τῶν συγχρόνων, τὸ δὲ τρίτον εἰδικώτερον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐν τῷ παρόντι τόμῳ περιλαμβάνεται πλήρες τὸ πρῶτον κεφάλαιον.

κεφ. ιβ'), ὑπὸ Σέξτου τοῦ Ἐμπειρικοῦ ἀναλογιστικοὶ τῶν γραμματικῶν (Μαθημ. Ρ. Γ' 59), περὶ δὲ τῶν δευτέρων δὲν εὑρηται ὄνομα ἰδιαίτερον· δυνατὸν ὅμως ὀνομάσαι αὐτοὺς ἀνωμαλητικούς, κατὰ τὸ ἀναλογητικός (διότι ὑπάρχει καὶ ρῆμα ἀνωμαλέω, ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀνώματος σχηματισθέν, ὡς ὑπάρχει ρῆμα ἀναλογέω ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀνάλογος).

Ὀλίγοι φιλόσοφοι καὶ ὀλίγοι γραμματικοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἀναφέρονται, παρ' οἷς δὲν γίνεται μνεία τοῦ ζητήματος τούτου. Οἱ μὲν ὑπὲρ τῆς μιᾶς γνώμης, οἱ δὲ ὑπὲρ τῆς ἐτέρας στρατεύοντες, διηρέθησαν εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα. Οἱ μὲν ὡς φιλόσοφοι, οἱ δὲ ὡς γραμματικοί, ἀσπάζόμενοι καὶ ὑπερασπιζόμενοι ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν γνώμην, παρέδιδον ἀνεπτυγμένως τοῖς μαθηταῖς αὐτῶν. Οἱ μὲν τοιαύτη ἐπιγραφῆ, οἱ δὲ τοιαύτη, ἐξέδιδον διάφορα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἀναφερόμενα συγγράμματα. Τούτων δὲ σποραδικὰ μόνον λείψανα καὶ ἀποσπάσματα ἀπλᾶ, σωζόμενα μέχρις ἡμῶν, μαρτυροῦσι καὶ τὸν μέγαν παρὰ τοῖς προπάτορσιν ἡμῶν περὶ τὰ τοιαῦτα πλοῦτον καὶ τὴν μεγάλην ἡμῶν ὑπὸ τῆς ὀλοσχεροῦς σχεδὸν αὐτῶν καταστροφῆς ἐπιγενομένην ζημίαν, ἀγαγοῦσαν ἡμᾶς εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων μετηνέχθη ἡ περὶ γλώσσης πάλη εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Εἶναι ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ὑπῆρξαν μέγα ἔθνος, ἐπὶ στρατιωτικῇ ἐμπειρίᾳ καὶ πολιτικῇ συνέσει καὶ νομικῇ μαθήσει, περὶ τὸ ἰδιωτικὸν ἰδίως δίκαιον, ἀείποτε διακρίθην· καίπερ δὲ τῆς ἑλληνικῆς λεπτονοίας καὶ τῆς περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ γράμματα δεξιᾶς τῶν πάλαι πατέρων ἡμῶν φύσεως ἀμοιροῦντες, ἐπειράσαντο οὐχ ἥττον καὶ περὶ ταῦτα, μετὰ μείζονος ἢ ἐλάσσονος ἐπιτυχίας, νὰ μιμηθῶσι τοὺς κλεινοὺς ἡμῶν προγόνους. Ὅθεν καὶ περὶ τὸ προκείμενον ζήτημα οἱ γραμματικοὶ καὶ φιλόσοφοι τῶν Ῥωμαίων ἠσχολήθησαν μετὰ ζήλου. Τὸ πασίγνωστον σύγγραμμα τοῦ Οὐάρρωνος de lingua latina, ὡς ἀνακεφαλαίωσις πάντων τῶν προηγουμένων, εἶναι ἀρκοῦντως ἐμφαντικὸν τῶν περὶ γλώσσης ἀσχολιῶν αὐτῶν. Εἶναι δὲ θαυμαστὸν ἀληθῶς, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ ἐν τῷ μέσῳ τῶν δαφνῶν τῶν μεγάλων αὐτοῦ νικῶν καὶ τῶν θαυμασιῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν συγγραφῶν εὔρε τὸν καιρὸν νὰ συγγράψῃ καὶ γλωσσικὴν πραγματείαν de analogia*.

Ἄλλ' εἴτε διότι τὰ πλεῖστα περὶ τούτου συγγράμματα ἠφανίσθησαν ὑπὸ τοῦ χρόνου, εἴτε διότι αἱ δύο κυριώταται ἰδέαι, περὶ ἧς τὸ ζήτημα στρέφεται, ἡ ἀναλογία καὶ ἡ ἀνωμαλία, παρεστάθησαν ὑπὸ τοσοῦτον διαφόρου ἐπόψεως, ὥστε ἀπέβησαν δυσδιᾶγνωστοι, εἴτε διότι κατεφρο-

* Ὁ Ἑλλην γραμματικὸς Δίδυμος ἐβίωσεν ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Καίσαρος. Ἐπειδὴ δ' οὗτος ἐγίνωσκεν ἄριστα καὶ τὴν ρωμαϊκὴν γλῶσσαν, συμπεραίνουσιν οἱ κριτικοί, ὅτι εἶχε τὸν δάκτυλον αὐτοῦ εἰς τὸ καισαρικὸν τοῦτο σύγγραμμα. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἀκρωτηριάζει τὴν δόξαν τοῦ Καίσαρος ὡς συγγραφέως.

νήθη εἶτα τὸ ζήτημα ὡς μικροῦ λόγου ἄξιον, τὸ πρᾶγμα ἐβυθίσθη σχεδὸν εἰς τὴν λήθην. Καθ' ὅλους τοὺς μέσους λεγομένους αἰῶνας μόλις εὐρίσκονται ἔγχη ἀμυδρὰ τῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις υπάρξεως αὐτοῦ.

Μόλις δὲ μετὰ τὴν παλιγγενεσίαν τῶν γραμμάτων, περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἑκτῆς μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος, ἐν ἔτει 1891, Ἐρρίκος Στέφανος, ὁ περιώνυμος τυπογράφος τῶν Παρισίων καὶ συντάκτης τοῦ «Θησαυροῦ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης», μεταξὺ τοσούτων ἄλλων μικρῶν καὶ μεγάλων συγγραμμάτων, ἐξέδωκε πονημάτιον ἀναφερόμενον εἰς τὴν περὶ τούτου γνώμην τοῦ Οὐάρρωνος (Ad M. Ter. Uarronis assertiones analogiae sermonis Latini). Ἐν αὐτῷ μετὰ τοσούτους αἰῶνας γίνεται τὸ πρῶτον μνεῖα τῆς μεγάλης τῶν ἀρχαίων περὶ γλώσσης ἀμφισβητήσεως. Ὁ Στέφανος, μηδαμῶς πραγματευθεὶς περὶ τῶν κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν ἔριδα ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν, ἐκηρύχθη ἀπλῶς ὑπὲρ τῶν ἀναλογητικῶν, ὑπερασπίσας τὴν ἀναλογίαν τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσης. Τὸν ἀκόλουθον μετὰ τὸν Στέφανον αἰῶνα ὁ Ὁλλανδὸς φιλόλογος Οὐβέρις ἐξέδωκε σύγγραμμα de polymathia, ἐν ᾧ ἤψατο ἀκροθιγῶς καὶ οὕτως τοῦ πράγματος. Μετὰ τοῦτον δὲ ὁ Οὐόσσιος ἔθιγεν ὡσαύτως τοῦ ζητήματος ἐν τῷ βρήθοντι πολυμαθείας συγγράμματι αὐτοῦ de arte grammatica. Ὡσαύτως ἐπὶ τῶν νεωτέρων χρόνων μνημονεύει ἐν παρόδῳ αὐτοῦ καὶ ὁ ὀνομαστὸς Οὐόλφις ἐν τοῖς ἐμβριθεστάτοις αὐτοῦ προλεγόμενοις εἰς Ὀμηρον (σελ. 189, 219 καὶ 230). Μετὰ τοῦτον μνεῖαν ποιεῖται τοῦ ζητήματος ἐν τῷ συνταγματικῷ αὐτοῦ de grammatica graecae primordiis, ἐκδοθέντι τῷ ἔτει 1829, καὶ ὁ Κλάσσην ἢ Κλασσήνιος, ἀλλὰ καταδικάζων αὐτὸ ὡς μικρὸν τι καὶ εὐτελές, οὐχὶ σπουδῆς ἄξιον. Μόλις δὲ τῷ 1838 ὁ Λαυρέντιος Λέρσχιος ἐπεχείρησεν ἀκριβεστέραν ἱστορίαν τούτου ἐν Βόννῃ.

Ἐπὶ τῆς φιλολογικῆς ταύτης ἀμφισβητήσεως ἐγενήθησαν ὄροι πρὸς ἐξήγησιν τῶν δύο τούτων αἰρέσεων, οἵτινες πολλακίς μόλις ἐνθυμίζουσιν ἡμῖν τὴν πρωτότυπον ῥίζαν. Οἱ ὄροι οὗτοι εἰσὶν οἱ ἐξῆς :

1. Φύσις.—Θέσις, Νόμος, Ἔθος

Ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τῆς ἀμφισβητήσεως ταύτης ἀπαντῶσιν ὡς ἀλλήλοις ἀντικείμενοι οἱ ὄροι οὗτοι φύσις ἐξ ἑνός, θεσις, νόμος, ἔθος ἐξ ἄλλου. Καὶ φύσις μὲν καλεῖται τὸ κατὰ φύσιν, κατὰ φυσικοὺς δηλονότι νόμους, ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀναπτυσσόμενον, ὃ ἐστὶ τὸ κοινωνικόν· θεσις δὲ (νόμος ἢ ἔθος) τὸ κατ' ἀνθρωπίνους θεσμοὺς τιθέμενον, κατὰ τὴν εἰκαίαν συνήθειαν.

Τὰ ὄρυκτά, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, πάντα δηλονότι τὰ τῆς φύσεως προϊόντα, ἀναπτύσσονται φύσει. Οὕτω τὰ κρύσταλλα λαμβάνουσι φύσει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σχῆμα· φύσει τὰ φυτὰ γεννῶνται διὰ ῥιζῶν, στελέχους, κλάδων, κλώνων καὶ φύλλων· φύσει γεννῶνται τὰ ζῶα δι' ὀφθοκίας ἢ ζωοτοκίας. Ἐντὸς τῆς τοῦ ζῶου γαστροῦ, ἐν τῷ σκότει, σχηματίζεται ὁ ὀρθαλμὸς τοῦ ἐμβρύου, ὅστις μέλλει ἐπειτα νὰ βλέπῃ ἐν τῷ

φωτί τὰ πάντα κτλ. Ἐν οὐδενί τούτων ἰσχύει ἀνθρωπίνη ἐξίς ἢ νόμος ἀνθρώπων. Τούναντίον οἱ ἄνθρωποι δημοκρατοῦνται ἢ βασιλεύονται νόμῳ κτῶνται ἢ ἀποβάλλουσι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πολιτικὸν δικαίωμα νόμῳ κηρύσσονται ὄριμοι ἢ μὴ ὄριμοι εἰς τὴν ἐπιχείρησιν δικαστικῶν πράξεων νόμῳ κτλ. Ἐξ ἄλλου ἐνδύονται οὕτως ἢ ἄλλως ἔθει· χαιρετίζονται διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς εἰς τὸ στῆθος ἢ διὰ τῆς κινήσεως τῆς χειρὸς ἢ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς κεφαλῆς ἔθει. Τὰ ἔθη δὲ, πολυχρονίως ἐπικρατήσαντα, γίνονται νόμοι ἄγραφοι· ἕνια δὲ τούτων ἀναγκαῖα ἀπαραιτήτως καθιστάμενα, ἢ ἄγαν χρήσιμα εὐρεθέντα, τρέπονται καὶ εἰς νόμους γραπτούς. Καὶ τὰ μὲν φύσει γινόμενα εἶναι ἀμετάβλητα, τὰ δὲ νόμῳ καὶ ἔθει μεταβλητά.*

Πολλοὶ ἐθεώρησαν τὴν γλῶσσαν ὡς ἀπορρέουσιν ἀπὸ ἀπλῆς συνθήκης, δηλονότι ἀπὸ νόμου ἢ ἔθους. Περὶ τούτου εὐρηναὶ ἀπειροὶ μαρτυραὶ παρὰ τοῖς πάλαι. Οὕτω παρὰ Πλάτωνι (Κρατύλῳ 384) ὁ Ἐρμούγενης εἰπὼν, ὅτι δὲν γινώσκει ἄλλην ὀρθότητα ὀνόματος ἢ τὴν συνθήκην καὶ ὁμολογίαν, προστίθησι «Οὐ γὰρ φύσει ἐκάστῳ πεφυκέναι ὄνομα οὐδὲν οὐδενί, ἀλλὰ νόμῳ καὶ ἔθει τῶν ἐθισάντων τε καὶ καλούντων. Παρὰ Διογένηι Λαερτίῳ (Ζήν. κεφ. 66) «φύσει τε τὸ δίκαιον εἶναι καὶ μὴ θέσει, ὡς καὶ τὸν νόμον καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον»· παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπεϊρικῷ (Μαθηματ. Α', 10) «Τὸ γε μὴν ἐλληνικὸν ἦτοι φύσει ἐστὶν ἢ θέσει· καὶ φύσει μὲν οὐκ ἐστίν· θέσει δὲ εἴπερ ἐστὶ καὶ νόμῳ τῶν ἀνθρώπων».

2. Ὁρθότης (τύπος)—Τὸ Αὐτόματον (**)

Ἡ ὀρθότης εἶναι πάντοτε συμφωνία πρὸς τι ὡς γνώμονα καὶ κρι-

* Ἐνίοι τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, ὡς ὁ Δημόκριτος, ἐξέτειναν τὰ νόμῳ γινόμενα καὶ εἰς τὰ φυσικώτατα, λέγοντες π. χ. ὅτι εἶναι νόμῳ γλυκὴ καὶ νόμῳ πικρὴ! Καὶ εἶναι μὲν προδήλως ἄτοπος ἢ τοιαύτη ἐπέκτασις, ἀλλ' ἀβλαβής. Ἄλλ' οἱ σοφισταὶ τῆς ἀρχαιότητος μετήνεγκαν τὰ νόμῳ τελούμενα καὶ εἰς τὰ ἠθικὰ καὶ δικαιολογικὰ, ἀποφηνάμενοι ὅτι νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν. Ἐκ τῶν κρατίστων ἔργων τοῦ ἡμετέρου Κοραῖ ἔστιν ἡ πρὸς ἀνάρεσιν αὐτοῦ αὐτοσχέδιος διατριβή, συνταχθεῖσα τῷ 1818 καὶ τυπωθεῖσα τῷ 1819 ὑπὸ τῷ ψευδεῖ ὀνόματι Στεφάνου Παταζῆ, μετατυπωθεῖσα δ' ἐν Ἀθήναις τελευταῖον κατὰ τὸ 1842, ἀπλήστως καὶ μετὰ θαυμασμοῦ ἀναγνωσθεῖσα καὶ ἐν τῇ σοφῇ Γερμανίᾳ. Εἰς τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς παραπέμποντες τὸν φιλομαθῆ ἀναγνώστην, ὑποσυνάπτομεν μόνον ὅτι κατὰ τὴν παρατήρησιν πολυμαθῶν ἱστορικῶν καὶ φιλολόγων, ἐν οἷς καὶ ὁ κλεινὸς διδάσκαλος τοῦ γένους Κωνστ. Ἀσώπιος, ἀφ' ἧς ἤρξαντο κύκλοφοροῦμενα τοιαῦτα ἰδέαι ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλλάδι, ἤρξαντο ἢ διασάλευσιν τοῦ λαμποῦ ἐλληνικοῦ οἰκοδομήματος.

(**) Ἡ λέξις αὐτόματον προέρχεται ἐκ τοῦ εὐχρήστου ῥήματος μάω, τοῦ σημαίνοντος ὀρμῶ· ὅθεν σημαίνει τὸ αὐθόρμητον καὶ ἐπομένως ἄλογον. Ἐκ τοῦ μάω τούτου ἴσως καὶ ἡ λέξις μάτη, ἣτις σώζεται ἐν μόνῃ τῇ αἰτιατικῇ αὐτῆς πτώσει, ἐπιρρηματικῶς μεταχειριζομένη.

τήριον λαμβανόμενον. Ἐπειδὴ δὲ τὰ φύσει εἶναι κανονικὰ καὶ ἀκολουθοῦσι σταθεροῦς θεσμούς, τὰ δὲ νόμῳ καὶ ἔθει μεταβλητὰ, διὰ τοῦτο ἀπεδόθη ὀρθότης εἰς τὰ πρῶτα καὶ αὐτόματον εἰς τὰ δεύτερα. Ἐπειδὴ δὲ τὸ σταθερὸν γίνεται τύπος, γνώμων δηλονότι στερεὸς καὶ ἀμεταβλήτως ἀκολουθοῦμενος, ἀπεδόθη καὶ τύπος εἰς τὰ φύσει. Ὅθεν ὡς τὸ θέσει ἀντίκειται εἰς τὸ φύσει, οὕτω τὸ αὐτόματον εἰς τὴν ὀρθότητα καὶ εἰς τὸν τύπον. Ἡ λέξις ὀρθότης ἀπαντᾷ μυριάκις παρὰ Πλάτωνι ἐν Κρατύλῳ, ὡς ἐπίσης τὸ τύπος καὶ τὸ αὐτόματον. Καὶ αἱ τρεῖς δὲ αὐταὶ λέξεις ἐυρηγνται ἐν τῷ ἐπομένῳ Πλατωνικῷ χωρίῳ «Πόθεν οὖν βούλει ἀρξώμεθα διασκοποῦντες, ἐπειδὴ περ εἰς τύπον τινα ἐμβεβήκαμεν, ἵνα εἰδῶμεν εἰ ἄρα ἐπιμαρτυρήσει ἡμῶν αὐτὰ τὰ ὀνόματα μὴ πάνυ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου οὕτως ἕκαστα κεῖσθαι, ἀλλ' ἔχειν τὴν ὀρθότητα» (Κρατύλ. 397).

3. Λόγος—Τριβή. Λογικός—Τριβικός

Οἱ ὅροι οὗτοι ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους, ὡς οἱ ὅροι ἀναλογία καὶ ἀνωμαλία, κατ' αὐτὴν τὴν χρῆσιν τιθέμενοι ὑπὸ τῶν δύο αἰρέσεων. Ἀρχὴ τῆς λέξεως ἀναλογία εἶναι ἡ λέξις λόγος (ἀνά λόγον)· ὅθεν περὶ ὧν ἡ ἀναλογία καταφάσκειται καὶ ὁ λόγος. Ἐκ τούτου δὲ καὶ λογικός ὁ ἀναλογικός. Τούναντίον δὲ ἡ λέξις τριβὴ ἐμφαίνουσα γνώσιν ἄλογον· ἐκ δὲ τῆς λέξεως τριβὴ τὸ τριβικός.

4. Τέχνη—Ἐμπειρία

Ὁ ὅρος τέχνη προδήλως ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν ὅρον λόγος καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τοὺς ὅρους ἀναλογία καὶ ὀρθότης· ἀντιθέτως δὲ ὁ ὅρος ἐμπειρία εἰς τοὺς ὅρους ἔθος καὶ τριβή. Ἡ ἀναλογία, στηριζομένη εἰς τὴν φύσιν, γίνεται τέχνη· ἡ δ' ἐμπειρία εἶναι ἄλογος τριβή. «Ἐμπειρία δ' ἔστω ἄλογος τριβή, ἐκ παρατηρήσεως γινομένη· ἴδιον δὲ αὐτῆς ἐστὶ τὸ ἀλόγως πράττειν πάντα καὶ μηδέποτε ἐπιτυγχάνειν, εἰμὴ ἐκ παραδόξου» (Προλεγόμενα ἐκ τῆς ῥητορικῆς Ἑρμογένους). Εἰ δὲ ἡ γλῶσσα ἀνεπτύχθη καὶ ἐμορφώθη φύσει, κατὰ ἐσωτερικὴν φυσικὴν ἀνάγκην, τελεῖται ἐν αὐτῇ ἔντεχνος σκοπιμότης, ὡς ἐν πᾶσι τοῖς φυσικοῖς προϊόσι. Τάναπαλιν δ' ἤθελεν ἐπικρατεῖ ἐν αὐτῇ ἀπλῶς ἐμπειρία, ὅ ἐστιν ἀνωμαλία, εἰ ἡ γλῶσσα ἐγένετο θέσει. «Διόπερ, ὡς οἱ γραμματικοὶ ὑπισχοῦνται τέχνην τιὰ τὴν καλουμένην ἀναλογίαν παραδῶσειν.... ἄποδεικτέον ὅτι ἀσύστατός ἐστιν αὕτη» (Σέξτ. Ἐμπειρ. Μαθημ. Α, 10).

5. Ὅμοιότης, Ἰσότης—Ἀνωμαλία, Ἀνιδότης

«Ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγων» λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (Ἠθικά Νικομάχεια Ε', 6). Παρὰ δὲ Σουῖδῃ τὸ ἀναλόγως ἐρμηνεύεται διὰ τοῦ ἴσως καὶ τὸ ἀναλογῶ διὰ τοῦ ὁμοῖω. Ὡσαύτως παρ' Ἡσυχίῳ καὶ παρὰ τῷ Ἐτυμολόγῳ «ἀνάλογος ὁ κατὰ λόγον ὁμοῖος». Ἐκ τούτου καὶ παρὰ Σέξτῳ τῷ Ἐμπειρικῷ (Μαθημ. Α) ἡ ἀναλογία ὀρίζεται ὁ-

Εἰς τὴν καθαρὰν ταύτην γλῶσσαν ἀντιτάσσεται κατὰ φυσικὸν λόγον ἡ διάλεκτος, ἅτε παρεκτρεπομένη παρεπομένως τῆς ὀρθῆς γλώσσης. Καὶ ὄντως εὐρίσκομεν τὸ *διάλεκτος* καὶ *συνήθεια διαλεκτου* ἀντιτιθέμενον εἰς τὸ *ὀρθότης λόγου, ἀναλογικὸς ὄρος, ἐλληρισμός*.

Παρ' Ἡρωδίου (Bekker Anecdota B' σελ. 676) φέρεται: «Ἦτοι κατὰ συνήθειαν διαλέκτου ὁμολογουμένης, ἦτοι κατὰ τὸν ἀναλογικὸν ὄρον». Παρὰ δὲ τῷ Ἐτυμολόγῳ «Διάλεκτος ἦτοι καθ' ἣν ἕκαστοι ἀνθρώποι διαλέγονται πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὴν αὐτὴν συνήθειαν.

Ὅ,τι δ' εἶναι παρ' Ἑλλήσιν ὁ ἐλληρισμός, εἶναι παρὰ Ῥωμαίοις ἡ Latinitas, μετὰ παρηλλαγμένης ὁμοῦ σημασίας· διότι ἡ Latinitas περιέχει τὸ ἄθροισμα πασῶν τῶν ἀρχῶν τῆς λατινικῆς γλώσσης, ὅθεν *ἀναλογίαν* καὶ *ἀνωμαλίαν* ἄμα.

Προβαίνομεν νῦν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν περὶ γλώσσης γινωμῶν τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, ἐξετάσοντες ἀκολουθῶς καὶ τὰς τῶν νεωτέρων φιλοσόφων.

Ἡ ἀρχὴ τῆς παρὰ τοῖς Ἑλλήσι φιλοσόφοις ἀμφισβητήσεως, ἂν ἐν τῇ γλώσσῃ ἐπικρατῇ σταθερόν τι καὶ κανονικὸν ἢ πολλῶ μᾶλλον ἄστατον καὶ ἀκανόνιστον, ἀνέρχεται εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους, περὶ ὧν ἀμυροῦμεν ἀκριβῶς εἰδήσεων. Πιθανὸν ὅτι τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς ἀμφισβητήσεως ταύτης ἔκειντο ἐν τοῖς ἀντιθέτοις συστήμασι τῶν φιλοσόφων τῆς Ἰωνικῆς σχολῆς καὶ τῶν Ἑλεατῶν τῆς Ἰταλίας, ὧν τὸ πρῶτον ἐδέχετο τὰ πάντα ῥέοντα καὶ γινόμενα, τὸ δὲ δευτέρον τὰ πάντα σταθερὰ καὶ ὄντα. Τὰ παρὰ Πλάτωνι ἐν Κρατύλῳ συχνάκις ἀπαντῶντα περὶ ῥέοντων καὶ τὰ τοιαῦτα, ἴσως καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἡρακλειτείου Κρατύλου, ἐκ τοῦ κρατῶ δῆθεν, ταῦτα ὑπαινίσσονται.

Ἄλλ' ὅπως ποτ' ἂν ἔχῃσι τὰ περὶ τούτου, ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ ἀντίθεσις τῆς φύσεως καὶ τοῦ νόμου ἐπεκράτει ἀνάκαθεν παρὰ τοῖς φιλοσόφοις τῆς ἀρχαιότητος. Οὕτω φέρ' εἰπεῖν Φιλόλαος ὁ Πυθαγόρειος ἐδέχετο ὅτι ἡ ἠθικὴ εἶναι φύσει καὶ οὐχὶ θέσει. Ὁ δὲ Σταγειρίτης (Σοφιστ. Ἐλεγχ. κεφ. 12) λέγει ῥητῶς «Οἱ ἀρχαῖοι δὲ πάντες ὦντο... ἐναντία γὰρ εἶναι φύσιν καὶ νόμον».

Πρῶτος ὁ Ἡρακλειτος, καθ' ὅσον δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῶν σωζομένων συγγραμμάτων, φαίνεται δεχόμενος ὅτι τὰ ὀνόματα δὲν εἶναι εὐρημένα, ὅ ἐστι θέσει ἀλλὰ φύσει, καὶ ὅτι τὰ ὠρισμένα ὀνόματα τῶν πραγμάτων ἔρχονται ἡμῖν συγχρόνως τῇ ιδεᾷ αὐτῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι τὰ παρὰ Κρατύλου περὶ τούτου λεγόμενα ἀναφέρονται εἰς Ἡρακλειτεῖους, ἀλλ' ἀπαντῶσι καὶ ῥήσεις εἰς αὐτὸν τὸν Ἡρακλειτον δυνάμεναι ν' ἀναχθῶσιν. Οὕτως ὁ Ἀμμώνιος εἰς Ἀριστοτέλη περὶ Ἑρμηνείας (σελ. 24) λέγει «Τῶν γὰρ φύσει αὐτὰ (τὰ ὀνόματα) εἶναι ἀξιούτων οἱ μὲν οὕτω τὸ φύσει λέγουσιν, ὡς φύσεως αὐτὰ οἰόμενοι εἶναι δημιουργήματα, καθάπερ ἡξίου Κρατύλος καὶ Ἡρακλειτος, ἐκάστῳ τῶν πραγμάτων ὑπὸ τῆς φύσεως ἀφωρίσθαι τι λέγοντες οἰκείον ὄνομα, ὥσπερ καὶ αἴσθησιν ἄλλην ἐπὶ ἄλλοις τῶν αἰσθητῶν ὀρῶμεν τεταγμένην· εἰκέναι γὰρ τὰ ὀνόματα ταῖς φυσικαῖς, ἀλλ' οὐ ταῖς τεχνηταῖς εἰκόσι τῶν

καὶ ἄλλοι, καὶ διώκοντες τὰ ρητορικὰ σχήματα καὶ τὴν σκιὰν τῆς ῥητορικῆς, διότι πολιτικὸν βῆμα ἔλειπεν, ἐκλείπουσας τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ βουλευτηρίου, ἔνθα ἐβροντοβόλει ἄλλοτε ὁ λόγος τῆς ἐλευθερίας. Εἰς δὲ τῶν τῆς πρώτης κατηγορίας περιωνύμων σοφιστῶν ἦν ὁ Πρόδικος, οὗ αἱ περὶ τὴν γλῶσσαν μελέται, κοινωνοῦσαι μὲν ἀλλήλαις, ἀλλὰ καὶ διάφοροι, ἦσαν διτταί, πρακτικαὶ καὶ θεωρητικαί. Καὶ ἐν μὲν ταῖς πρακτικαῖς αὐτοῦ μελέταις κατετάσσετο ἡ διάκρισις τῶν συνωνύμων λέξεων, καλουμένη τότε *διαίρεσις ὀνομάτων*. Τανῦν δὲν ὑπάρχει πεπολιτισμένον ἔθνος, μὴ ἔχον τὸ Συνωνυμικὸν αὐτοῦ λεξικόν. Σημειωτέον δὲ ὅτι εἶναι συνώνυμα μὲν τὰ ἔχοντα τὴν αὐτὴν μὲν ἔννοιαν ὡς πρὸς τὸ γενικόν, διάφορον δὲ ὡς πρὸς τὸ μερικόν· οἷα λ. χ. τὰ ῥήματα ἀγαπῶ, φιλῶ, ποθῶ, ἐπιθυμῶ, τέρπομαι, ἠδομαι κτλ. ὀμώνυμα δὲ τὰ διάφορα μὲν παντελῶς ὄντα τὴν ἔννοιαν, ἔχοντα δὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα, ὅποια λ. χ. κύων (τὸ ζῶον) καὶ κύων (ὁ ἀστερισμὸς κτλ.). Ἄλλ' ἐπὶ τῶν ἀρχαίων χρόνων πρώτος ἀπασχοληθεὶς εἰς τὰ συνώνυμα ὑπῆρξε, φαίνεται, ὁ Πρόδικος, μὴ εὐρὸν δυστυχῶς πολλοὺς μιμητὰς ἐν τοῖς μετέπειτα. — Ἐνεκα δὲ τῆς τῶν ὀνομάτων ταύτης διαίρέσεως, ἥτις, ὡς φαίνεται, ἦν ὑπεράγαν προσφιλὴς αὐτῷ, συχνάκις παρεισάγεται ὑπὸ Πλάτωνος εἰς τοὺς διαλόγους, ἀλλ' ἐπὶ τὸ εἰρωνικώτερον, τοιαύτας διακρίσεις ποιῶν. Μετὰ δὲ τῆς διακρίσεως τῶν συνωνύμων φαίνεται, ὅτι συνεδέετο παρὰ Προδικῷ ἡ ἐρμηνεία τῆς ποιήσεως, δι' ἧς καὶ ἔθηκε τὰς πρώτας ἀρχὰς ἐνὸς τῶν κυριωτάτων μερῶν τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς. Κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλάτωνος (ἐν Πρωταγόρᾳ σελ. 339) καὶ τοῦ μετ' αὐτὸν ἀμαξάντος Θεμιστίου ὁ Πρόδικος, διδάσκων τὴν ὀρθοῦσαιαν τοὺς νέους, ἐξηγεῖτο τὰ Σιμωνίδου καὶ ἄλλων ποιήματα. Ἐν δὲ ταῖς θεωρητικαῖς αὐτοῦ γλωσσικαῖς μελέταις ἡ περὶ ὀνομάτων θεωρία τοῦ Προδικίου, ὀνομαζομένη ἀλλαχού ὑπὸ Πλάτωνος *περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος*, περὶ ἧς πραγματεύεται ὁ Πλάτων ἐν Κρατύλῳ. Εἰκαστέον λοιπόν, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐδέχετο ὅτι ἡ γλῶσσα φύσει ἔπλασε κατάλληλον ὄνομα εἰς πᾶν πρᾶγμα, εἰς πᾶσαν παραλλαγὴν πράγματος

Θηραμένης, ὁ μαθητὴς τοῦ Προδικίου, συνεχίζει τὰς περὶ γλώσσης ἐρεῦνας. Τὸ περὶ ὀμοιώσεως λόγου σύγγραμμα αὐτοῦ φαίνεται ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς ὅτι ἐπραγματεύετο περὶ ὧν καὶ ἡ ἀκρόασις τοῦ Προδικίου.

Ἐκ τῶν περὶ τῆς γλώσσης ἀσχοληθέντων ἦν καὶ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, ἐκ τῶν διασήμων σοφιστῶν τῆς ἀρχαιότητος· ἂν διετέλεσε μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου καὶ Ἡρακλείτου ἢ οὐ δὲν εἶναι ἱστορικῶς ἐξηκριθωμένον. Ἄλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι διέτριψε μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου πολὺ ἐν Ἀθήναις, φίλος ὦν τοῦ Περικλέους, καὶ ὅτι ἀπεδήμησεν εἰς Σικελίαν, ὅθεν ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἀθήνας. Γράψαντος, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, τοῦ Δημοκρίτου περὶ ὀρθοῦσαιας, οὐδὲν θαυμαστὸν ὅτι ὁ Πρωταγόρας ἐδίδασκε τοὺς νέους τὴν ὀρθοῦσαιαν καὶ ὀρθοῦρημοσύνην, ὡς οὐ μόνον ὁ Θεμιστίος (Λόγ. δ, 113) μαρτυρεῖ, ἀλλὰ καὶ ὁ Σωκράτης (Φαίδ. 267). Ἄλλὰ καὶ σύγγραμμα ἔγραψε περὶ ὀρθοῦσαιας, εἴτε ἰδιό-

τερον, εἴτε καὶ ἀποτελοῦν μέρος μείζονος ἄλλου συγγράμματος, ὅπερ ἐπεγράφετο Ἀλήθεια. Ἄλλ' ἡ ὀρθοέπεια τοῦ Πρωταγόρου εἶναι αὐτὴ ἢ ὀρθότης τῶν ὀνομάτων ἢ ἔχει ἄλλην ἔννοιαν; Ἐκ τῶν νεωτέρων οἱ μὲν ἀπεδέξαντο, ὅτι ἡ ὀρθοέπεια ἀνάγεται εἰς τὴν ῥητορικὴν, δηλοῦσα τὴν ὀρθολοξίαν, τὴν ὀρθὴν δηλονότι χρῆσιν τῆς λέξεως; οἱ δὲ τούναντίον ὅτι ὀρθοέπεια ἐμφαίνει τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ ὀρθότης ὀνομάτων δηλ. ἀναλογία. Ἄλλ' ἐπειδὴ πασιδῆλως πρῶτον μὲν καὶ ὁ Πρωταγόρας ἦν Ἑρακλεί-
ταιος, δεῦτερον δ' ὁ Ἑρμογένης, ὑπερασπιστῆς τῆς ἐναντίας γνώμης, λαλεῖ περιφρονητικῶς περὶ τῆς Πρωταγορείου ἀληθείας, εἶτι δὲ παρὰ τῷ Κυντιλιανῷ ἐρμηνεύεται ἡ λέξις analogia διὰ τοῦ ὀρθοέπεια, πιθανω-
νωτέραν θεωροῦμεν τὴν γνώμην τῶν δευτέρων.

Περὶ Ἰππίου λέγει ὁ Πλάτων ὅτι ἐπίσταται *διαίρειν περὶ τε γραμμάτων δυνάμειος καὶ συλλαβῶν καὶ ρυθμῶν καὶ ἀρμονιῶν*. Ὅθεν φαίνεται, ὅτι ἡσχολήθη περὶ τὴν μελέτην τῶν τῆς γλώσσης στοιχείων, ἐξηγούμενος τὴν φυσικὴν αὐτῆς σχέσιν πρὸς τὰς δι' αὐτῆς ἐκδηλουμένας ἐννοίας, διότι *δύναμις γραμμάτων παρὰ Πλάτωνι εἶναι ταυτόσημον τῷ ὀρθότης*, ὡς ἐξ ἄλλων πλατωνικῶν χωρίων συναγεται.

Ἐλθωμεν ἤδη καὶ εἰς τὸν Σωκράτη. Περὶ αὐτοῦ ἀναγινώσκομεν παρὰ Ξενοφῶντι: (Ἀπομν. Γ', 14) «λόγου ὄντος περὶ ὀνομάτων, ἐφ' οἷφ ἔργῳ ἕκαστον εἶη». Παρὰ δὲ Πλάτωνι (Κρατύλῳ) βλέπομεν αὐτὸν σπου-
δαιότατα περὶ ὀνομάτων διαλεγόμενον καὶ παρ' Ἀριστοφάνει ὡσαύτως ἐν τῷ αὐτῷ διαλόγῳ. Ταῦτα ἀκούσι νὰ ἐπιρρώσωσιν ἦν γνώμην καὶ ἀλλαχόθεν ἔχομεν ὅτι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον αἱ περὶ ἀμοιβαίας σχέ-
σεως τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ λεκτικοῦ, τῆς ἐννοίας καὶ τῆς αὐτὴν ἐρ-
μηνεύουσας λέξεως συνδιαλέξεις εἰς τὰ σχολεῖα τῶν σοφιστῶν καὶ εἰς τὰ συμπόσια ἦσαν κοινόταται. Ἀλλὰ προσέτι καθιστῶσι κατάδηλον, ὅτι αἱ Νεφέλαι τοῦ μεγάλου κωμικοῦ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἀδύνατον νὰ στερεῶν-
ται ἱστορικῆς βάσεως, εἴτε ἀληθεύει ἡ κοινοτέρα γνώμη, ὅτι χαρακτηρί-
ζει ἐπὶ τὸ φορτικώτερον ἐκεῖνους τοὺς σοφιστάς, ὧν τὰ ὀνόματα ἔλαβον ὕποπτον ἔννοιαν παρ' ἡμῖν, εἴτε ὅτι παριστῶσιν αὐτὸν τὸν Σωκράτη. Δὲν εἰσερχόμεθα τό γε νῦν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τούτου· πα-
ρατηροῦμεν δὲ μόνον ποίαν σοφίαν φαίνεται: προσφέρων εἰς τὸν Στρε-
ψιάδην (στίχ. 638).

Πότερα περὶ μέτρων ἢ περὶ ἐπῶν ἢ ρυθμῶν

Ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ τὸ περὶ ἐπῶν δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ποίησιν, ὡς κακῶς τινες ὑπέλαβον, ἀλλ' εἰς τὴν μάθησιν ἐκείνην, ἣν ὁ Πρωτα-
γόρας ὀρθοέπειαν ἐκάλεσε καὶ ἣν ὁ Σωκράτης ἀναπτύσσει μετέπειτα ἐν
στίχῳ 658. Ἡ προσφερομένη αὕτη μάθησις περὶ ἐπῶν εἶναι πρὸς τὴν
κατωτέρω ἐν στίχῳ 671 ἀναφερομένην περὶ ὀνομάτων ἀναφερομένη εἰς
τὴν γραμματικὴν, παρακολουθοῦντες δὲ καὶ κατωτέρω τὴν περαιτέρω
ἀνάπτυξιν, ἀνακαλύπτομεν τὸν χαρακτῆρα τῆς γραμματικῆς ταύτης
παιδείας. Ὁ Σωκράτης δηλ. ἀναβαίνει εἰς τὴν φύσιν τῶν διὰ τῆς γλώσ-
σης ὀνομαζομένων πραγμάτων καὶ θέλει ὥστε κατ' αὐτὴν τὸ ἄρρεν ζῶον

νά ἔχη ἀρσενικὴν κατάληξιν, τὸ θῆλυ θηλυκὴν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ διαστέλληται διὰ τοῦ διαφόρου ἄρθρου, (ἴδε στίχους 666, 851, 1251). Παρατηρητέον δὲ θεωροῦμεν ὅτι, ὅταν ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς ταῦτα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν πόσον νέα ἦν ἡ διάκρισις τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν λέξεων ἐν τῇ περὶ γλώσσης θεωρίᾳ, καὶ πῶς ὁ Πρωταγόρας ἤθελε νὰ ἐφαρμώσῃ τὴν ἀρχὴν ταύτην καὶ εἰς τὸ μῆνις καὶ πάλαξ, δεχόμενος ἀρσενικὰ ἀμφότερα, (ὅθεν μῆνις οὐλόμενος φαίνεται σόλοικον, ἀλλὰ δὲν εἶναι, τὸ δὲ μῆνις οὐλομένην δὲν φαίνεται ἀλλ' εἶναι), εὐρίσκομεν καταφανῶς ὅτι ἡ Ἀριστοφάνειος κωμῳδία καὶ ἐν τούτοις ἐχώρησεν ἱστορικῶς, καὶ ὅτι ἀνεφέρετο εἰς τὰ γραμματολογικὰ τῶν χρόνων ἐκείνων. Σημειωτέον ὅτι οἱ πλείστοι τῶν ἐρμηνευτῶν δοξάζουσιν ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης παρέστησε τὸν Σωκράτη οὐχὶ ὡς πρόσωπον καθ' ἑαυτὸ ἀλλ' ὡς ἀντιπρόσωπον πάντων τῶν σοφιστῶν, καθὼ γνωστότερον καὶ ὀνομαστότερον, καὶ ὅτι τὸ θέμα τοῦτο ἐπραγματεύετο οὐχὶ ὁ Σωκράτης ἀλλ' οἱ σοφισταί, καὶ τούτων τὴν μωρίαν ἤθελε νὰ καταχλευάσῃ ὁ κωμικός.* Ἀναμφερῆστως ὁ Σωκράτης ἐπεδόθη ἐν ἀρχῇ εἰς τὰ ὑπὸ τῶν σοφιστῶν τότε διδασκόμενα μετέπειτα δ' ἐτράπη εἰς τὰ ἠθικά, ἀλλὰ καὶ τότε διετέλει ἐν ἀδιαλείπτῳ ἐπιμιξίᾳ πρὸς τοὺς σοφιστάς. Ἐν ἀγοραῖς, ἐν περιπάτοις, ἐν συμποσίαις, ἐν συναναστροφαῖς, ἐν ἐργαστηρίοις καὶ πανταχοῦ συνῆπτε πρὸς αὐτοὺς φιλονεικίας. Παρὰ Πλάτωνι καὶ Ξενοφῶντι εὐρίσκεται ὁ Σωκράτης περὶ ὀρθοπειρίας διαλεγόμενος. Ἐκ τοιούτων λόγων ὀρμώμενοι δικαίως οἱ κριτικοί, οἱ πλείστοι τοῦλάχιστον καὶ ἐπισημότατοι, παραδέχονται ὅτι εἰς τὰ σκώμματα τῶν Νεφελῶν ὑπόκειται βᾶσις ἱστορικὴ, ἀλλ' οὐδαμῶς διὰ τοῦτο παραβλάπτεται ὁ ἠθικός χαρακτήρ τοῦ Σωκράτους. Ἐκ τῶν εἰρημένων προκύπτει, ὅτι καὶ ὁ Σωκράτης ἐπραγματεύθη περὶ ἐπῶν καὶ οὕτως ὥστ' ἐπισκοπῶν

* Καὶ τὸ πάλαι καὶ ἐπὶ τῶν νεωτέρων χρόνων ἐπέπεσον πολλοὶ κατὰ τοῦ Ἀριστοφάνους ὡς φαύλου, διότι ἐκωμώδησε τὸν ἐνάρετον Σωκράτη, τὸν μάρτυρα τῆς ἀληθείας, ἀναίτιως καὶ ψευδῶς. Ἄλλοι τανάπαλιν κατεδίκασαν τὸν Σωκράτη ὡς παραξίπολιν, σκοποῦντα ν' ἀνατρέψῃ τὰ καθεστῶτα τῆς πολιτείας. Εἶναι, νομίζομεν, καταφανές ὅτι καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι ἐξέπεσον εἰς τὰ δύο ἄκρα. Οὐδεὶς φρόνιμος ἀνὴρ διστάζει τανῦν περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος τοῦ Σωκράτους, οὗ ὁ βίος εἶναι παραδειγματικός ἐπ' ἀρετῇ. Ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς δύναται, νομίζομεν, νὰ παραδεχθῇ ὅτι ὁ Σωκράτης δι' ὅλου τοῦ βίου αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀντίθεσις πασῶν τῶν τάσεων τῶν σοφιστῶν, διότι, ἐὰν οὕτως εἶχε, δὲν θὰ ἐτόλμα ὁ Ἀριστοφάνης νὰ ἐπιφορτίσῃ αὐτὸν γνώμας καὶ θεωρίας, ὧν οὐδαμῶς μετεῖχε. Μόνον ἀφυσεῖς κωμικοὶ ἐπιχειροῦσι νὰ κωμωδήσωσιν ὅτι, τύχη, ἱερόν ἢ ἀνίερον, ἐπιλήψιμον ἢ ἀνεπιλήπτον· καὶ τούτων ἡ ἐπιτυχία ἢ οὐδεμία ἢ ὅλως πρόσκαιρος καὶ μόνον παρὰ τῶ ἀπαιδευτῶ ὄχλῳ. Τούναντίον οἱ εὐφυσεῖς κωμικοὶ εἶναι ὡς οἱ δεξιοὶ τοξῆται· ἀμφότεροι ἐπιζητοῦσι τὸ τρωτὸν μέρος τοῦ τρωθησομένου καὶ εἰς τοῦτο κατευθύνονται, ἐπ' ἀληθείᾳ δὲ τῇ βᾶσει· πολλὰ τὰ ψεῦδη ἐποικοδομοῦντες.

τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἐβούλετο νὰ διορθώσῃ τὴν γλῶσσαν ἀναλογητικῶς.

Ἐν Βατράχοις τοῦ Ἀριστοφάνους εὐρίσκεται καὶ ἄλλο χωρίον, ὃ δὲν ἀναφέρεται μὲν εἰς τὸν Σωκράτη, ἀλλὰ φαίνεται ὑπαλιπτόμενον ἐν γένει εἰς τὴν περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων ἀμφισβήτησιν. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ (Βατρ. στίχ. 1180) ὁ Διόνυσος λέγει πρὸς τὸν Εὐριπίδην.

Ἴδε δὴ λέγ'· οὐ γὰρ 'μου 'στιν ἄλλ' ἀκουστέα
τῶν προλόγων τῆς ὀρθότητος τῶν ἐπῶν.

Εἰς κατάληψιν αὐτοῦ σημειωτέον ὅτι ὁ Εὐριπίδης πρὸ ὀλίγου εἶχεν εἰπεῖ ὅτι ἦν ἔτοιμος νὰ δώσῃ δείγματα τῶν προλόγων αὐτοῦ, δεχόμενος νὰ καταχλευασθῇ, εἰ δις ἔλεγε τὸ αὐτὸ ἢ μετεχειρίζετο παραπληρώματα διὰ τὸ κενὸν τοῦ ρυθμοῦ. Εἰς τοῦτο δ' ἀποκρινόμενος ὁ Διόνυσος λέγει μετὰ πικρᾶς εἰρωνείας : Ἄς ἀκούσωμεν, διότι ἐκ τῶν προλόγων τούτων μανθάνω γραμματικὴν ὀρθότητα.

Προσόμοιον χωρίον εἶναι καὶ τὸ ἐν στίχῳ τῶν Βατράχων 1198. Ἐν τούτῳ ἰσχυρίζομένου τοῦ Εὐριπίδου ὅτι ποιεῖ ὠραίους προλόγους, ὁ Αἰσχύλος ἀποκρίνεται.

καὶ μὴν, μὰ τὸν Δι', οὐ κατ' ἔπος γέ σου κνίσω
τὸ ρῆμ' ἕκαστον.

Ἐνδεχόμενον ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ κεῖται σκῶμμα ἐλαφρὸν εἰς τὰς γραμματικὰς κλίσεις τοῦ Εὐριπίδου, ὡς ἐν τῷ Θησεῖ, ὅπου κατὰ τι ἀπόσπασμα παρ' Ἀθηναίῳ (X, 454, 6') περιγράφονται τὰ σχήματα πολλῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφabethου.

Τὸ περιεργότατον τῶν Σωκρατικῶν χρόνων πόνημα εἶναι ἡ γραμματικὴ τραγωδία τοῦ Καλλίου. Τὴν ὀρθοέπειαν δηλ. τοῦ Δημοκρίτου ἀνέπτυξε περαιτέρω ὁ Πρωταγόρας καὶ οἱ ἄλλοι σοφισταί. Τὰ περὶ μέτρων ἢ περὶ ἐπῶν ἢ ρυθμῶν εἶναι κοινότατον σπούδασμα. Ταύτην δὲ τὴν ὀρθοέπειαν ἐφήρμωσεν ὁ Καλλίας εἰς τὸν ποίησιν τὴν τραγικὴν, διδάξας περὶ φύσεως καὶ δυνάμεως γραμμάτων, συλλαβῶν, μέτρων καὶ τρόπων.

* Σημειωτέον ὅτι ὁ Καλλίας παρίστησι τὰ γράμματα διαλεγόμενα ἀλλήλοις προσώπων δίχην. Ταύτην δὲ ὁ Ἀθηναῖος ἐν ἄλλῳ μέρει τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, ἀποβλέπων εἰς τὸν σκοπὸν μόνον, ἀποκαλεῖ γραμματικὴν θεωρίαν. Σημειωτέον ὅμως, ὅτι τὸ περὶ τούτου τεμάχιον εἶναι τοσοῦτον ἀτελές, ὥστε τὸ πρᾶγμα μὲνε σκοτεινὸν καὶ οἰοεῖ ἀνιγματοῦδες.

Ἐν τῷ προλόγῳ παρίσταντο τὰ γράμματα κατὰ τάξιν· ἔπειτα ὁ χορὸς ἀπήγγειλε μετὰ μέλους τὰ 17 σύμφωνα μετὰ τῶν 7 φωνηέντων (δηλαδὴ βῆτα ἄλφα-βῆ, βῆτα ἔψιλον-βέ, βῆτα ἦτα-βῆ κτλ.). Ἐπειτα ἤρχοντο τὰ διάφορα σύμφωνα, κατὰ τὴν προφορὰν αὐτῶν, ἄφωνα, ἡμίφωνα κτλ.

Γνωστὸν ὅτι ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐπενόησαν οἱ περὶ τὰ παιδαγωγικὰ ἀσχολούμενοι πολλὰ πράγματα εἰς εὐκολωτέραν μάθησιν τοῦ ἀλφabethου, γρά-

Και αὐτὸς ὁ μυστηριώδης τῆς ἀρχαιότητος ἀνὴρ, καθ' ὃν ἡ οὐσία τοῦ κόσμου ἔκειτο εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ εἰς τὴν ἀρμονίαν, ἀνήκει κατὰ τινὰς μαρτυρίας εἰς τοὺς γραμματικευομένους φιλοσόφους. Ὁ Πρόκλος ἐν Κρατύλῳ λέγει ὅτι ὁ Πυθαγόρας, καὶ μετέπειτα ὁ Κρατύλος καὶ ὁ Ἐπίκουρος, ἐδόξαζον ὅτι ἡ γλῶσσα εἶναι ἔργον τῆς φύσεως. «Ἐρωτηθεὶς γοῦν Πυθαγόρας τί σοφώτατον τῶν ὄντων, ἀριθμὸς, ἔφη. Τί δὲ δεύτερον εἰς σοφίαν, ὁ τὰ ὀνόματα τοῖς πράγμασι θέμενος. Ἠνίττετο δὲ διὰ μὲν τοῦ ἀριθμοῦ τὸν νοητὸν διάκοσμον τὸν περιέχοντα τὸ πλῆθος τῶν νοερῶν εἰδῶν' ἐκεῖ γὰρ ὁ πρῶτος καὶ κυρίως ἀριθμὸς μετὰ τὸ ἐν ὑπέστη τὸ περιούσιον, ὅς καὶ τὸ μέτρον τῆς οὐσίας πᾶσι τοῖς οὐσι χορηγεῖ, ἐν ᾧ καὶ ἡ ὄντως σοφία... διὰ δὲ τοῦ θεμένου τὰ ὀνόματα τὴν ψυχὴν ἡνίττετο, ἥτις ἀπὸ νοῦ μὲν ὑπέστη' καὶ αὐτὰ μὲν τὰ πράγματα οὐκ ἔστιν, ὡσπερ ὁ νοῦς, πρῶτης, ἔχει δ' αὐτῶν εἰκόνας καὶ λόγους οὐσιώδεις διεξοδικούς, οἷον ἀγάλματα τῶν ὄντων, ὡσπερ τὰ ὀνόματα ἀπομιμούμενα τὰ νοερά εἶδη τοὺς ἀριθμούς. Τὸ μὲν οὖν εἶναι πᾶσιν ἀπὸ νοῦ τοῦ ἑαυτὸν γινώσκοντος καὶ σοφοῦ, τὸ δ' ὀνομάζεσθαι, ἀπὸ ψυχῆς τῆς νοῦν μιμουμένης. Οὐκ ἄρα, φησὶ Πυθαγόρας, τοῦ τυχόντος ἐστὶ τὸ ὀνοματουργεῖν, ἀλλὰ τὸν νοῦν ὀρώντος καὶ τὴν φύσιν τῶν ὄντων' φύσει ἄρα τὰ ὄντα.» Ἄλλὰ τοῦ Πρόκλου ἡ βεβαίωσις θεωρεῖται ὑποπτος, διότι προδήλως ἐλέγχεται Νεοπλατωνικὸς, οὐχ ἥττον ἐν τῇ ἀναμίξει τῶν Πλατωνικῶν ἰδεῶν πρὸς τὴν Πυθαγόρειον φιλοσοφίαν ἢ καὶ ἐν τῇ τάξει, ἣν εἰς τὴν ψυχὴν ἀπονέμει. Κατὰ δὲ Κικέρωνα (Tutul. I. 25) ὁ Πυθαγόρας ἐδόξαζεν, ὅτι ὑπῆρξεν εἰς πρῶτος ὀνοματοθέτης ὄλων τῶν πραγμάτων. Ἄλλὰ τοῦτο δοξάζων, δὲν θύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐνόει τὴν γλῶσσαν φύσει παραχθεῖσαν, διότι, εἰ εἰς ὑπῆρξεν ὁ τὰ ὀνόματα θέμενος, ἔπειτα ὅτι οἱ ἄλλοι παρέλαβον παρ' αὐτοῦ, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὰ τῆς γλῶσσης ἦσαν συνθήκη καὶ ὁμολογία.

Ἄς ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὸν σεβαστοῦ διδασκάλου ἀξιώτατον μαθητὴν, εἰς ὃν ἐφιλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ προσενέγκῃ μεγαλοδῶρος τὰ ἑαυτῆς χαρίσματα, συγκεντροῦσα νοῦ ἐν ταύτῳ καὶ φαντασίας ἰσχυροτάτην δύναμιν, φαιδρότητος ἅμα καὶ σπουδαιότητος ἀρμονικωτάτην σύζευξιν. Εὐ-

φοντες τὰ γράμματα δι' ὀπωρῶν, φυτῶν, ζώων' ἔτι δὲ τὴν διὰ ρυθμῶν καὶ μέτρων διδασκαλίαν τῶν κανόνων καὶ τῶν ἐξαιρέσεων. Ἐν Ἱταλικῶς δὲ σχολείοις, καὶ μάλιστα μοναχικοῖς καὶ ἱερατικοῖς, ἐδιδάσκετο προσφάτως ἡ λατινικὴ σύνταξις δι' ὀρχήσεως.

Ἐκ πάντων τούτων οὐ μόνον κατὰ χρονολογίαν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀξίαν τὰ πρωτεῖα φέρει ἡ τοῦ Καλλίου γραμματικὴ τραγωδία, ποιηθεῖσα καὶ αὕτη, ἵνα ἐκμανθάνωσιν οἱ παῖδες δι' αὐτῆς τὸ ἀλφάβητον εὐκολώτερον. Τὰ παιδία εἶναι μιμητικά. Ἀκούσαντα παρὰ τῶν πατέρων τὰ περὶ τραγωδιῶν ἐν θεάτροις ἢ καὶ συνθεώμενα τὰ ἐν αὐτοῖς, μετέτρεπον τὸν πατρικὸν οἶκον ἢ τὸ διδασκαλεῖον εἰς μικρὸν θέατρον. Ἡρτητο δ' ἐκ τῆς τέχνης τοῦ ποιητοῦ νὰ μετρήσῃ τὴν ὀρθότητα τῶν γραμματικῶν κανόνων, παρενείρων διάφορα καὶ ποικίλα πράγματα.

τυχῶς ἔχομεν ὁλόκληρον τοῦ Πλάτωνος διάλογον, πραγματευόμενον περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων. Ἄλλὰ μεταξύ τῶν σπουδαιωτάτων πραγμάτων παραρρίπτεται τοιαύτη εἰρωνεία καὶ παρεισάγονται τοσαῦται γελοῖα ἔτυμολογία, ὥστε δυσκόλως διακρίνεται ἡ περὶ τούτου γνώμη τοῦ Ἀττικῆ φιλοσόφου. Ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις οἱ φιλόλογοι, ἐκλαμβάνοντες ὡς ἀπορρευσάσας ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος ἢ ἐπιδοκιμαζομένας ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τὰς ἔτυμολογίας ταύτας, κατεγίνοντο μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην καὶ ἐπίκρισιν αὐτῶν. Τοῦναντίον πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἐξέπεσον εἰς τὴν ἐκ διαμέτρου ἀντικειμένην γνώμην, ὅτι μόνον ὁ γέλωσ εἶναι σκοπὸς τοῦ Πλάτωνος, ἀποφεύγοντος νὰ ἐξηγηθῇ. Ἄλλοι δὲ τελευταῖον νομίζουσιν, ὅτι ἐν μέσῳ τῆς εἰρωνείας εὐρίσκουσιν ἐξηγημένην τὴν τοῦ Πλάτωνος γνώμην, παραβάλλοντες τὰ ἐν Κρατύλῳ καὶ ἄλλα προσόμοια ἐν ἄλλοις διαλόγοις τοῦ Πλάτωνος ἀπαντῶντα. Ὅπως ποτ' ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τούτου, τρία πρόσωπα παρεισάγονται εἰς τὸν διάλογον τούτον, ὁ Ἡρακλείτειος Κρατύλος καὶ ὁ Παρμενίδειος Ἐρμογένης, ἀμφοτέροι διδάσκαλοι τοῦ Πλάτωνος, τῶν ἐναντιωτάτων δασκασίων. Ὁ πρῶτος ἐδόξαζεν, ὅτι πᾶν ὄνομα ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ δι' αὐτοῦ ἐξηγούμενον πρᾶγμα καὶ ὅτι ἐκ φύσεως ἐτέθη εἰς πᾶν πρᾶγμα τὸ ὀρθὸν ὄνομα. Τοῦναντίον ὁ δεῦτερος ἰσχυρίζετο ὅτι τὸ ὄνομα ἐδόθη ἐκάστῳ πράγματι οὐχὶ ὑπὸ τῆς φύσεως, ἀλλ' ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ὀμολογία καὶ συνθήκη. Ἐρχεται δὲ τρίτος ὁ Σωκράτης, ὅστις διὰ πολλῶν παραδειγμάτων πειρᾶται νὰ πείσῃ τὸν Ἐρμογένην, ὅτι ὀρθὸν ὄνομα δὲν εἶναι τὸ παντὶ πράγματι ἀπλῶς τιθέμενον, ἀλλὰ μόνον τὸ διδόμενον κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν. Ὅ,τι εἶναι τὰ ὄργανα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πεγνίτου, τοῦτο εἶναι τὸ ὄνομα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διαλεκτικοῦ. Ὡς πᾶν ὄργανον πρέπει νὰ ἦναι κατασκευασμένον κατὰ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὸ ὄνομα κατὰ τὸ πρᾶγμα οὐ εἰς ἔνδειξιν τίθεται. Ἡ λέξις δὲν πρέπει νὰ κατασκευάζεται ὅλως διόλου κατὰ τὸ δοκοῦν, ἀλλὰ πρέπει νὰνταποκρίνηται εἰς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. Ἐξηγουμένου δὲ τοῦ Ἐρμογένους τὴν ἐπιθυμίαν νὰ λάβῃ ὀρθὴν ἔννοιαν περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων ὀρθότητος, βαίνει ἐν τοῖς ἐπομένοις ὁ διάλογος διὰ παιδιᾶς καὶ σπουδῆς εἰς τὸ κύριον θέμα τῆς ἐρεύνης. Καὶ πρῶτον ἐπιλαμβάνεται ὁ Πλάτων ἔτυμολογικῶν παιδιῶν. Οὕτως ἐξηγεῖται, ὅτι ἡ λέξις Θεὸς παρήχθη ἀπὸ τοῦ θεά-θεῶμαι, ἡ δὲ λέξις δαίμων ἐφηρημόσθη εἰς τοὺς δαίμονας ὡς εἰδήμονας (δαήμονας). τὸ δὲ ὄνομα ἥρωσ φαίνεται μὲν κατ' ἀρχὰς ἔτυμολογῶν ἐκ τοῦ ἔρωσ, ἐρμηνεύων τοὺς ἥρωας οἷον θεοφιλεῖς, ἀλλ' εὐθὺς τρεπόμενος παράγει ἐκ τοῦ ἐρωτᾶν (ἔρειν, εἰρειν), παριστὰς τοὺς ἥρωας ὁμοίους τοῖς ῥήτορσι καὶ σοφισταῖς τοῖς συγχρόνοις. Ὁ ἄνθρωπος πάλιν ἀναθρεῖ καὶ ἀναλογίζεται ὁ ὄπωπε. Ψυχὴ δ' ἐστὶν ἡ φύσιν ὀχεῖ, τὸ δὲ σῶμα δηλοῖ σῆμα, τάφον τῆς ψυχῆς καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐρχόμενος εἶτα νὰ ἐξηγησῆται ἰδίαν γνώμην, φιλοσοφεῖ ὡς ἐξῆς. Ἡ γλώσσα εἶναι κατ' αὐτὸν εἰκὼν τοῦ κόσμου, ἡ δὲ λέξις εἶναι εἰκὼν ἐνός τινος πράγματος. Ὡς λοιπὸν ὁ ζωγράφος ὀφείλει νὰ γράψῃ τὴν εἰκόνα διὰ τῶν οἰκείων γραμμῶν καὶ χρωμάτων, οὕτω καὶ ὁ γλωσσοποιός. Εἰ μὲν ἀκριβῶς προσ-

κολλᾶται εἰς τὸ πρωτότυπον, μὴ ἐπιφέρων αὐθαιρέτους μεταβολάς, εἶναι ἀληθῶς ἀξιόλογος, ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ οὐδενὸς ἄξιος. Οὕτω καὶ ὁ πρῶτος γλωσσοποιὸς ἐδύνατο νὰ χωρήσῃ εἰς τὸ ἔργον αὐθαιρέτως ἢ ἐμφρόνως. Εἰ μὲν ὀρθῶς γνωρίσας τὰ πράγματα, ὠνόμαζεν αὐτὰ κατὰ τὰς αὐτοῦ ιδιότητας, ἣν βέβαια δυνατὸν ἐκ τῶν προσηγοριῶν νὰ γνωρισθῇ ἢ φύσις τῶν πραγμάτων.

Ἄλλ' εἶναι φρονιμώτερον νὰ δοθῇ τις εἰς τὰ ἀληθινὰ καὶ πρωτότυπα, καὶ ἐκ τούτων νὰ λάβῃ γνῶσιν τῶν πραγμάτων, ἢ εἰς τὴν εἰκόνα, τὴν λέξιν, περὶ ἧς τῆς ἀληθείας δὲν δυνάμεθα εἶναι πάντοτε βέβαιοι. Ἴνα εὑρεθῇ ἡ ὀρθότης τῶν ὀνομάτων, πρέπει νὰναλυθῶσι τὰ σύνθετα εἰς τὰ ἀπλά, ταῦτα δὲ πάλιν εἰς τὰ πρῶτα στοιχεῖα. Καὶ τῷ ὄντι ἀπονέμει εἰς τὰ στοιχεῖα δυνάμιν τινα, ἀλλ' ἥκιστα ἐξηγοῦνται τὰ πλείεστα τῶν ὀνομάτων διὰ τῆς ιδιότητος τῶν γραμμάτων. Εἰς τοῦτο ἀπαντῶσι τρεῖς δυσκολίαι, ἡ θεία μεσολάβησις, ἡ προσθήκη ξένων στοιχείων, ἡ παλαιότης, ἃς γελῶν καὶ παίζων ὁ Πλάτων ἀποβάλλει. Ὡς πόρισμα δὲ τῶν προηγουμένων περὶ τῆς ἀμφισβητήσεως ταύτης προκύπτει τὸ ἀκόλουθον «Ὡς ἀμαρτάνουσι οἱ ἐν τοῖς πράγμασιν ἅπασι μόνον αἰώνιον γίγνεσθαι δεχόμενοι, καὶ οἱ δεχόμενοι μόνον αἰώνιον εἶναι, οὕτως ἀμαρτάνουσι καὶ οἱ ἐν τῇ γλώσῃ μόνον ὀρθότητα καὶ οἱ μόνον συνθήκην δεχόμενοι. Ἀμφοτέρων μετέχει.» Ἄλλ' ἐπάναγκες νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος παρίσταται πλὴν τῶν ἄλλων καὶ τὸ Πυθαγορικὸν στοιχεῖον, ἀναφαινόμενον καταδήλως ἐν τῇ συχνῇ ἀναδείξει τοῦ ὀνοματοθέτου. Πάμπολλα τῷ ὄντι χωρὶα ἀναφέρουσι τὸν ὀνοματοθέτην τοῦ Πυθαγόρου διὰ ποικίλων φράσεων, οἷαι τὸ ὄνομα τοῦτο ὀ τιθέμενος, ὁ τὰ ὀνόματα ποιῶν, τὸ ὄνομα ὁ θεμενος, ὁ τὰ ὀνόματα τιθεῖς.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ Πλάτων ἐπειράσατο νὰ λύσῃ τὸ περὶ γλώσσης ζήτημα, δεχόμενος τὴν ὀρθότητα καὶ συνθήκην, φύσιν δηλαδή καὶ θέσιν, ἐνόμιζέ τις ὅτι ὤφειλε νὰ περάνῃ ὀριστικῶς πᾶσαν περὶ τούτου συζήτησιν ἀλλ' ὅμως καὶ σύγχρονοι καὶ μεταγενέστεροι ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος, ἐκδηλοῦντες ἕκαστος τὴν ἰδίαν γνώμην. Ὁ μέγας, καθολικὸς καὶ ἀκένωτος νοῦς τοῦ φιλοσόφου τῶν Σταγείρων ἐπελάβετο καὶ τῶν γραμματικῶν πραγμάτων. Τὰ πολλάκις μνημονευθέντα σχόλια τοῦ Πρόκλου εἰς Κρατύλον παριστῶσι τὸν Ἀριστοτέλη ὡς ὀπαδὸν τοῦ Ἐρμολέου, καὶ κατὰ τοῦτο ἐν γένει ἔχουσι δίκαιον. διότι ἐν τῷ περὶ Ἑρμηνείας (κεφ. 2) τολμηρότατα λέγει «φύσει τῶν ὀνομάτων οὐδὲν ἐστίν». Ὡρμήθη δὲ ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν ἀπόφανσιν αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων. Τὰ τῆς ψυχῆς παθήματα κατ' Ἀριστοτέλη παράγουσι τὰς φωνάς. «Ἐστὶ μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα», ἀλλ' ἡ γλῶσσα δὲν ἀποτελεῖται ἐκ φυσικῶν ἤχων. Ὅπως ἀποτελεσθῇ γλῶσσα, πρέπει νὰ προσυπάρχῃ καὶ τὸ ἐννοίας παραστατικόν, τὸ δ' ἐννοίας παραστατικὸν προστίθεται θέσει καὶ οὐχὶ φύσει. Εἰ τοῦτο προσετίθετο εἰς τὸν φυσικὸν ἤχον κατὰ φυσικὴν ὁδόν, ἐπόμενον ἦν πάντα τὰ ἔθνη νὰ ἔχωσι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, ὡς ἔχοντα τὰ αὐτὰ παθήματα ἐν τῇ ψυχῇ. Ἐκ τούτου ἔπεται,

ὅτι αἱ λέξεις εἶναι ἀπλῶς σύμβολον, μηδαμῶς ἐκ φύσεως σύμφωνον καὶ συμπίπτον πρὸς τὴν ἔννοιαν· ὅθεν ἡ γλῶσσα εἶναι κατὰ συνθήκην, καθ' ὁμολογίαν τῶν κατὰ μέρος ἔθνων· «καὶ ὡσπερ οὐδὲ γράμματα πᾶσι τὰ αὐτά, οὐδὲ φωναὶ αἱ αὐταί. Ἔστι δὲ λόγος φωνῆ σωματικῆ κατὰ συνθήκην».

Ἐκ τῆς Ἀριστοτελικῆς σχολῆς οὐδὲν περαιτέρω γνωστόν, εἰμὴ ὅτι οἱ ὀπαδοὶ ἐξηκολούθησαν πιθανῶς, κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ διδασκάλου, τὰς τοιαύτας ἐρεῦνας. Οὕτως ὁ Θεόφραστος ἔγραψε κατὰ Διογένη τὸν Λαέρτιον βιβλίον περὶ λέξεως, οὐχ ἦττον δὲ περὶ σολοικισμῶν. Ὁ Ἡρακλείδης ὡσαύτως, ὅστις, παρὰ τὸν Σπεύσιππον, ἐδέξατο Πυθαγορικά καὶ Πλατωνικά καὶ τελευταῖον Ἀριστοτελικά δόγματα, ἔγραψε πραγματείαν περὶ ὀνομάτων.

Τὰ σχόλια τοῦ Πρόκλου εἰς τὸν τοῦ Πλάτωνος Κρατύλον βεβαιοῦσιν, ὅτι ὁ Ἐπίκουρος ἐδόξαζε τὴν γλῶσσαν προῖον τῆς φύσεως. Ὅτι ὁμοῦς οὗτος ἐνόει τὸ πρᾶγμα διαφόρως παρὰ τὸν Κρατύλον, ἐξάγεται ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ γραφέντων ὑπὸ Διογένοους τοῦ Λαερτίου (Ἐπίκουρος 75). Κατὰ ταῦτα ὁ Ἐπίκουρος ὑπελάμβανεν, ὅτι τὰ πρῶτα ὀνόματα δὲν ἦσαν ἀπ' ἀρχῆς ἀπλῆς συνθήκης ἀποτελέσμα, ἀλλ' ἡ αἰεὶ ἰδιόζουσα φύσις τῶν διαφόρων ἔθνων, ἐκάστη κατὰ τὸν ἰδιαιτέρον αὐτῆς τρόπον, διατίθεται καὶ παθαίνεται ὑπὸ τῶν φαινομένων καὶ προσβολῶν τοῦ ἐξῶ κόσμου, ὁ ἥχος ἐξέρχεται κατὰ τὸν ἰδιαιτέρον ἐκάστοτε τρόπον, ὥστε κατὰ τόπους καὶ ἔθνη γίνεται διαφορὰ ὀνομασίας. Δηλονότι ὁ Ἐπίκουρος δέχεται διπλῆν ἀρχὴν τῆς γλώσσης φυσικὴν καὶ κατὰ συνθήκην. «Ὁ γὰρ Ἐπίκουρος ἔλεγεν ὅτι οὐχὶ ἐπιστημόνως οὔτοι ἔθεντο τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ φυσικῶς κινούμενοι, ὡς οἱ βήσσοντες καὶ παίροντες καὶ μυκόμενοι καὶ ὑλακτοῦντες καὶ στενάζοντες» ἔπειτα εἰς τὰ ἄλλα ἔρχεται ἡ συνθήκη. Τοιαῦτα περὶ γλώσσης ἰδέαι ἀπαντῶσι καὶ παρὰ Λουκρητίω, τῷ ὀπαδῷ τοῦ Ἐπικούρου.

Ἀνάγκη ἦδη νὰ ἐκθέσωμεν τὸ φρόνημα τῶν Μεγαρικῶν. Ἐκ τῶν σχολῶν, αἵτινες προῦκουσαν ἐκ τῆς Σωκρατικῆς διδασκαλίας, οἱ Μεγαρικοὶ δὲν ἐπεκρότησαν εἰς τὸν Πλατωνικὸν τρόπον τῆς τοῦ ζητήματος λύσεως. Εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Δημόκριτος ὡς ἐπιχείρημα περὶ τῆς κατὰ συνθήκην ἀρχῆς τῆς γλώσσης ἔφερε τὴν μετάθεσιν τῶν ὀνομάτων «οὐδὲν ἦττον τὸ ὕστερον ὀρθῶς ἔχειν.... ὡσπερ τοῖς οἰκέταις ἡμῶν μετατιθέμενα». Εἰς ἐπιβεβαίωσιν δὲ τῆς γνώμης ταύτης ὁ διαλεκτικὸς Διόδωρος ὠνόμασεν ἓνα τῶν δούλων αὐτοῦ διὰ τοῦ συνδέσμου *ἀλλαμῆν* καὶ ἄλλον δι' ἄλλου συνδέσμου. Ἐκ τούτου δὲ δῆλον πόσον ἦτο κοινὴ καὶ εἰς τὸν βίον εἰσχεχωρηκυῖα ἡ περὶ γλώσσης αὕτη ἀμφισβήτησις.

Κατὰ δὲ τῶν Μεγαρικῶν ἠγέρθησαν ἄλλοι πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς φυσικῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης. Εἶναι δὲ παράδοξον ὅτι ἐχρήσαντο εἰς τοῦτο καὶ τῆ τῶν χρόνων ἐκείνων δεισιδαιμονίᾳ. Ἐπειδὴ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ κατάρα ὠφελοῦσι καὶ βλάπτουσιν, ἔπεται ὅτι ὑπάρχει φυσικὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῆς ὕλης καὶ τῆς λέξεως, ἐνῶν τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανόν, καὶ οὕτω διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν θεῶν ὠνόμασαν οἱ ἄνθρωποι τὰ πρᾶγ-

ματα. Παρ' Ἀμμωνίῳ ἀναγινώσκειται «Ἐπεὶ δὲ ἕτεροι τὸ θέσει τῶν ὀνομάτων ἐξορίζειν ἐπιχειροῦσιν ὡσπερ ὁ Πατραῖος δοῦς Ἄρειος (*), τὰς εὐχὰς ἡμῶν καὶ τὰς ἀρὰς παραφέροντες, ἐν αἷς τὰ ὀνόματα ἡμῶν λεγόμενα ἢ ὠφελοῦσιν ἐναργῶς τοὺς ὀνομαζομένους ἢ βλάπτουσι, καί-
τοι τῆς συνθήκης ἀνθρώπων μὲν εἰκότως πρὸς ἀνθρώπους γενομένης, ἀνθρώπων δὲ πρὸς θεοὺς οὐδὲ μέχρῃς ἐπινοίας ὑφίστασθαι δυναμένους, ῥητέον καὶ πρὸς τούτοις ὅτι λογικοὺς ἡμᾶς καὶ αὐτοκυήτους ὑποστήσαντες οἱ θεοί, πολλῶν πράξεων κυρίου εἰκότως κατέστησαν.»

Ἔρχονται τελευταῖοι οἱ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι, οἵτινες μεγάλως ἐπενήργησαν εἰς τὸν διανοητικὸν βίον τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Διὰ τῶν Στωϊκῶν μετέβη ἡ περὶ γλώσσης ἀμφισβήτησις ἐκ τῶν φιλοσόφων εἰς τοὺς γραμματικούς. Ὡς ὁ Σωκράτης εἰσήγαγεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἠθι-
γραμματικὴν, ὁ Σοφοκλῆς τὸ δεύτερον πρόσωπον εἰς τὸν δραματικὸν διάλογον, οὕτω δυνατὸν εἶπεν, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ οἱ Στωϊκοὶ εἰσήγαγον ὡς τρίτον κύριον μέρος τὴν λογικὴν, καὶ οὕτως ἡ ἀρχαία φιλοσοφία ἔλαβε τὴν τριμελῆ διαίρεσιν εἰς διαλεκτικὴν, ἠθικὴν καὶ λογικὴν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Στωϊκοὶ ἀπένειμαν τοιαύτην ἰσχύιν εἰς τὴν λογικὴν, ὥστε λέγειν πάντα τὰ πράγματα διὰ τῆς ἐν λόγοις θεωρίας ὁρᾶσθαι, οὐδὲν θαυμαστὸν ὅτι δὲν ἔμειναν εἰς τὸ ἀπλοῦν ἔργον τῆς νοήσεως, ἀλλὰ τοῖς ἔχνεσι τῶν ἀρχαιοτέρων φιλοσόφων ἀκολουθοῦντες ἐπειράσαντο νὰ παραστή-
σωσι τὸν λόγον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν σημασίαν καὶ νὰ διαιρέσωσιν αὐτόν. Ἐθεώρησαν λοιπὸν τὸν ἄνθρωπον οὐ μόνον ὡς ζῶον νοητικὸν καὶ λογικόν, ἀλλὰ καὶ ὡς λεκτικόν. Ἐκ τῶν πέντε μερῶν τῆς Λογικῆς, ἃ ὁ Χρῦσιππος διέκρινεν, ἐν ἐπραγματεύετο περὶ φωνῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ περὶ γλώσσης. Οὕτω δὲ ἀναφάνεται αἷθις παρὰ Στωϊκοῖς τὸ ἀρχαῖον ζήτημα περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος. — Περὶ τῆς γνώμης τῶν Στωϊκῶν εὐρίσκεται μαρτυρία ἀξιόπιστος παρὰ Διογένηι τῷ Λαερτίῳ, ἔτι δὲ σαφεστέρα παρὰ τῷ Ὠριγένηι κατὰ Κέλσου. «Λόγος βαθύς καὶ ἀπόρρητος ὁ περὶ φύσεως ὀνομάτων, πότερον, ὡς οἶεται Ἀριστοτέλης, θέσει ἐστὶ τὰ ὀνόματα ἢ, ὡς νομίζουσιν ἀπὸ Στοᾶς, φύσει, μιμουμένων φωνῶν τὰ πράγματα, καθ' ὧν τὰ ὀνόματα, καθ' ὃ καὶ στοιχεῖά τινα ἐτυμολογίας εἰσάγουσι». «Ὅθεν ἡ γλῶσσα γεννᾶται ἐκ τῆς τάσεως τοῦ ποιῆσαι τὰς φωνὰς ὁμοίας τοῖς πράγμασι, μετέχει ἐπομένως ἡ διάνοια τοῦ σχηματισμοῦ τῆς γλώσσης. Ὁ λόγος παρ' αὐτοῖς εἶναι φράσις ἐννοίας παραστατικὴ, λέξις τὸναντίον αὐθαίρετος σύνθεσις φωνῶν ἀνευ σημαντικῆς βάσεως. Ἐθεώρει ὁμοῦς ὁ Χρῦσιππος μετὰ τῶν Στωϊκῶν φυσικὸν τὸν ὀρθὸν λόγον, τοῦτέστι τὴν ὀρθὴν γλῶσσαν.

Ἐκ τῶν φιλοσόφων μετεδόθη ἡ ἀμφισβήτησις καὶ εἰς τοὺς γραμματικούς· ἀλλ' ἐκότεροι ἐξήτασαν τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸν ἰδιαιτέρον αὐτοῖς τρόπον, οἱ μὲν φιλοσοφικῶς, οἱ δὲ γραμματικῶς. Οἱ μὲν φιλόσοφοι

(*) Τὸ δοθεὶς Ἄρειος εἶναι προδήλως ἐφαρμένον. Συμπεραίνουσιν οἱ φιλόλογοι ὅτι ἦτο Δυσάρεστος.

ἐζήτουν ἂν τὰ ὀνόματα ἦναι φύσει ἢ θέσει, οἱ δὲ γραμματικοὶ ἂν πάντα τὰ γραμματικὰ φαινόμενα καταδηλώσιν ὁμοιότητα πρὸς ἄλληλα καὶ ὑπάγωνται ὑπὸ γενικὸν θεώρημα καθολικῆς ἐνότητος, ὅπερ ἐστὶν ἀναλογία καὶ ἑλληνισμός, ἢ ὑπάγωνται εἰς τὴν ἀνομιότητα, ἢ περ ἐστὶν ἡ ἀνωμαλία καὶ ἡ διάλεκτος, καὶ μόνον διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ δεσμοῦ τῆς γλωσσικῆς χρήσεως συρράπτωνται. Εἰς ταῦτα προστίθεται καὶ τρίτον ζήτημα, ἂν ἡ γραμματικὴ ἦναι κυρίως ἐπιστήμη ἢ ἀπλῶς συμφόρησης γλωσσικῶν παρατηρήσεων. Τὰ δὲ τρία ταῦτα ζητήματα συνέχονται πρὸς ἄλληλα. Τὸ πρῶτον μεταπίπτει εἰς τὸ τελευταῖον, τὸ τελευταῖον ἐμορφώθη εἰς τὸ πρῶτον καὶ ἐτελειώθη εἰς τὸ δεύτερον.

Ἐκ τῶν σωζομένων μεγάλων ἢ μικρῶν τεμαχίων ἐξάγεται ὅτι οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ, ἀσχολούμενοι εἰς τὴν κυρίως γραμματικὴν, ἤναγκάζοντο νὰ προσδράμωσι καὶ εἰς τὴν περὶ γλώσσης φιλοσοφίαν, ἀκολουθοῦντες τοῖς ἔχγεσι τῶν φιλοσόφων. Καὶ οἱ μὲν εἶναι ἀκράτως ἀναλογητικοί, οἱ δὲ ἀκράτως ἀνωμαλητικοί, οἱ δ' ἐν τῷ μέσῳ κείμενοι, ἐσάλεινον πρὸς τὴν μίαν ἢ ἄλλην γνώμην, δεχόμενοι ἀναλογίαν καὶ ἀνωμαλίαν, ὡς ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν φιλοσόφων ἐδέχοντο φύσιν καὶ θέσιν.

Ὁ Ζηνόδοτος ὀνομάζεται παρὰ Σουῖδα πρῶτος διορθωτὴς τοῦ Ὀμήρου. Ἐκδόσεις ἦσαν βεβαίως καὶ πρὸ αὐτοῦ ἄλλαι, ἀλλὰ διορθώσεις, σημαντικὴ τούλάχιστον, πρώτη εἶναι ἡ τοῦ Ζηνοδότου. Ἐνθυμούμενοι τὴν παρὰ φιλοσόφοις περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων ἀμφισβήτησιν, καὶ τοὺς τεχνικοὺς ὄρους ὀρθὸς λόγος, ἑλληνισμὸς καὶ συνήθεια, ἀνάγκη ν' ἀναζητήσωμεν τὴν ἐννοιαν τῆς Ὀμηρικῆς διορθώσεως.—Διόρθωσις προδήλως ἐστὶν ἡ τοῦ ἡμαρτημένου εἰς τὸ ὀρθὸν ἀποκατάστασις ὀρθὸν δὲ λέγεται τὸ πρὸς τινὰ γνώμονα ὀρθότητος σύμφωνον. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ περὶ γλώσσης κεφαλαίῳ δύο εἶναι οἱ γνώμονες καὶ τὸ κριτήριον, τὸ φύσει ἢ θέσει, ἡ ἀναλογία ἢ ἀνωμαλία, παρεπόμενον ὅτι ὁ Ζηνόδοτος διορθῶν τὸν Ὀμηρον ὤφειλε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ ἐν ἡ τὸ ἄλλο. Ἐκ δὲ τῶν σωζομένων τεμαχίων καὶ τεκμηρίων συνάγεται ὅτι ὁ Ζηνόδοτος ἤθελε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸν Ὀμηρον τὸν ὀρθὸν λόγον, τὴν καθαρὰν φράσιν, τὸν γνήσιον ἑλληνισμὸν. Ὅθεν ἐκλινεν εἰς τὸ φύσει. Πολλάκις ἐδείχθη βέβαια αὐθαίρετος, προστιθεῖς, ἐξοβελίζων, μεταλλάττων κτλ. Ἄλλ' ἐν τούτοις αὐτὸς πρῶτος, ἐφαρμοζὼν τὸ γενικὸν τοῦ ζητήματος εἰς τὸ μερικόν, ἐπειράσατο νὰ εὕρῃ τοὺς γραμματικούς κανόνας, τὸν ὀρθὸν λόγον τῆς γλώσσης εἰς τοὺς σχηματισμούς.

Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος, Ἀρίσταρχος καὶ Κράτης ὁ Μαλλώτης εἶναι οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν, οἵτινες συνέστησαν κυρίως γραμματικὴν σχολήν, ὡς οἱ σοφισταί, οἱ φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες. Ἀριστοφάνης εἶναι ὁ εἰσαγαγὼν τοὺς τόνους εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, ὅπερ καταδείκνυσιν, ὅτι ἦν ἰκανὸς ν' ἀκολουθῇ λογικὸν τινὰ κανόνα εἰς τὰς ἐρεῦνας καὶ παρατηρήσεις αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τῶν παρὰ τῷ Ῥωμαίῳ Οὐάβρωνι μαρτυριῶν ἐξάγεται, ὅτι ἐν τῷ θεωρητικῷ μέρει περὶ γλώσσης ἡσπάζετο τὴν ἀναλογίαν, μὴ ἀποδίδους τὸ πᾶν εἰς τὴν ἀπλήν συνήθειαν.

᾿Ωριζε δὲ τὴν ἀναλογίαν ὁ ᾿Αριστοφάνης συμπλοκῆν λόγων ἀκολουθῶν ἐν λέξει. Ἐκ δὲ τῶν διορθώσεων αὐτοῦ δὲν ἠκολούθησε τῇ κοινῇ συνηθείᾳ ἀλλὰ τῇ ἀναλογίᾳ ὡς ὀδηγῶ, κατ' αὐτὴν διορθῶν τὰ μὴ ὀρθῶς ἔχοντα.

Τὸν ᾿Αρίσταρχον, δεχόμενοι οἱ πλείστοι τῶν ἀρχαίων ὡς κορυφαῖον τῶν κριτικῶν, ἠκολούθησαν οὕτως εἰπεῖν τυφλοῖς βημασιν. Οἱ δὲ νεώτεροι ἔγραψαν μὲν πολλὰ περὶ τῶν γραμματικῶν καὶ κριτικῶν αὐτοῦ ἔργων καὶ ἐκτενεστέρας περὶ τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ σπουδασμάτων, ἀλλ' ἀφῆκαν ἀνεξέταστον τὸ ζήτημα περὶ τῆς γλωσσικῆς θεωρίας τοῦ ἀνδρός, ἂν δηλαδὴ ἐδέχετο ἀναλογίαν ἢ ἀνωμαλίαν ὡς κριτήριον τῆς γλώσσης· ἀλλ' ὡς δύναται τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου Αὐλοῦ Γελίου γραφέντων, ὁ μὲν ᾿Αρίσταρχος ἀνήκεν εἰς τοὺς ἀναλογητικούς, ὁ δὲ Κράτης τῆς συνηθείας ὁπαδὸς ὢν εἰς τοὺς ἀνωμαλητικούς· ἐν τούτοις κατὰ Οὐάβρωνα ὁ ᾿Αρίσταρχος ἀπεδέχετο ἐν πολλοῖς καὶ τὴν συνήθειαν.

Κράτης ὁ Μαλλώτης ἦν ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Περσγαμηνῶν βασιλέων ὁ ἀντίπαλος τοῦ ἐν ᾿Αλεξανδρείᾳ ᾿Αριστάρχου. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις ἐπεσκίασεν αὐτὸν ἡ λαμπρὰ περὶ ᾿Αριστάρχου κοινῶς ἐπικρατούσα ὑπόληψις· ἀλλὰ παρὰ τοῖς τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος ἑλληνισταῖς ἤρξατο μορφουμένη εὐνοϊκωτάτη γνώμη ὡς γραμματικῶν. Ἐκ τῶν περὶ γραμματικῆς καὶ κριτικῆς σωζομένων τεμαχίων τοῦ Κράτητος ἐξάγεται ὅτι ἦν ὁπαδὸς τῆς στωικῆς σχολῆς, ἀκολουθῆσας ἐν ταῖς γραμματικαῖς αὐτοῦ ἐρευναῖς τὰ περὶ ἀνωμαλίας συγγράμματα τοῦ Χρυσίππου· ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Οὐάβρωνος γραφομένων συνάγεται ἀσφαλέςτερον, ὅτι εἰς τὸ τυπικὸν τῆς γραμματικῆς μέρος ἀπεδέχετο τὴν συνήθειαν χωρὶς μεταβολῆς. ᾿Αρνούμενος ὅτι ὑπῆρχεν ἀπανταχοῦ ἀναλογία ἐσκέπτετο ὡς ἀκολουθῶς: Εἰ μὲν τὰ πάντα ἐν τῇ γλώσσῃ ἦσαν ὅμοια καὶ κανονικά, ἔδει πάντα τὰ ὀνόματα νὰ ἔχωσιν ἴσας πτώσεις, ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει, διότι ὑπάρχουσιν ὀνόματα μίαν μόνην πῶσιν ἔχοντα. Σημειώσεως ἄξιον εἶναι, ὅτι ὁ Κράτης δὲν ἐξετράπη εἰς τοσαύτας ἀθαιρέτους μεταβολὰς ποιητικῶν καὶ διαλεκτικῶν ιδιοτήτων, ὡς ὁ Ζηνόδοτος καὶ αὐτὸς ὁ ᾿Αρίσταρχος.

Τὴν τῶν κορυφαίων γραμματικῶν ἀμφισβήτησιν ἠκολούθησαν ἄλλοι ἐν τε ταῖς σχολαῖς αὐτῶν καὶ ἐκτὸς αὐτῶν. Καὶ εἰ πρέπει νὰ κρίνωμεν ἐκ τινων παρὰ Οὐάβρωνι καὶ Γελλίῳ ὑποδηλώσεων, ἐγράφησαν πάμπολλα συγγράμματα ὑπὲρ καὶ κατὰ. Ὁ χρόνος κακῆ τύχῃ μόνον ὀνόματα καὶ ἑλληνικῆ τεμάχια τούτων διεφύλαξεν ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἶναι ἱκανὰ νὰ δείξωσι πόσον ἦσαν διαδεδομένα καὶ ζῶνται αἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐρευναί.

Πρώτος παρίσταται Πτολεμαῖος ὁ ἀναλογητικός, ἀναφερόμενος ὑπὸ ᾿Απολλωνίου τοῦ ᾿Αλεξανδρέως. Τὸ ἐπώνυμον ἀναλογητικός ἀποδείκνυσιν οὐ μόνον ὅτι τὸ καινὸν τῆς τοιαύτης ἀμφισβήτησεως ἦν κοινὸν παρὰ πᾶσι τοῖς γραμματικοῖς, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ Πτολεμαῖος ἀπεδέχετο τὰς περὶ γλωσσικῆς ὀρθότητος γνώμας. Δεύτερος εἶναι ὁ ᾿Αριστοκλῆς, ἀναφερόμενος ὑπὸ Οὐάβρωνος· ἔτι δὲ ᾿Αρουσίνος καὶ ᾿Αριστόδημος, περὶ ὧν γινώσκωμεν τοσοῦτον ὀλίγα ὅσον καὶ περὶ τοῦ ᾿Αριστοκλέους. Τού-

των ἀναφέρονται συγγράμματα περὶ διαλέκτων. Ἐπίσης ὁ Δίδυμος Κλαύδιος, γράψας περὶ τῶν ἡμαρτημένων παρὰ τὴν ἀναλογίαν Θουκυδίδη, περὶ τῆς παρὰ Ῥωμαίους ἀναλογίας, ἐπιτομὴν τοῦ Ἡρακλέωνος καὶ ἄλλα. Ὡσαύτως Πινδαρίων, εἰς τῶν ὀλίγων ἐκείνων, οἵτινες, ὡς ὁ Οὐάργων, εἰς οὐδὲν τῶν δύο ἄκρων ἐξέπεσον, ἀλλ' ἐδύζαζεν, ὅτι ἀναλογία καὶ γλώσσης συνήθεια εἶναι τὸ αὐτό. «Ἀναλογία, φησὶν, ὁμολογουμένως ἐκ τῆς συνήθειας ὀρμάται. Ἔστι γὰρ ὁμοίου τε καὶ ἀνομοίου θεωρία. Τὸ δὲ ὅμοιον καὶ ἀνόμοιον ἐκ τῆς δεδοκιμασμένης λαμβάνεται συνήθειας». Κατόπιν αὐτῶν ἔρχεται ὁ περιώνυμος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀπολλώνιος ὁ ἐπικαλούμενος Δύσκολος. Ὅ,τι οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι ἢ μᾶλλον γραμματικοὶ παρέδωκαν ἐξήτασε καὶ ἐπέκρινεν. Ἐκ τῶν σωζομένων τούτου ἐξάγεται ὅτι ἀναλογία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ ἐλληνισμὸς παρ' αὐτῷ εἶναι τὸ αὐτό. Ἡ δὲ ἀναλογία αὕτη ἀπητεῖτο οὐ μόνον ἐν τῷ γραπτῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ὡς κανὼν εἰς τὴν κοινὴν ὁμιλίαν.

Μέχρι τοῦδε τὸ ζήτημα ἦν πάντοτε σχεδὸν περὶ γλώσσης, ἂν ᾗναι φύσει ἢ θέσει, ἂν ἔχῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀνωμαλίας ἢ τῆς ἀναλογίας· ἀλλὰ κατὰ μικρὸν τρέπεται εἰς τὴν καθ' αὐτὸ γραμματικὴν. Τὸ ἐρώτημα γίνεται νῦν εἰ ἡ γραμματικὴ ὑποβάλλει τὰ πάντα εἰς λογικὴν ἐξέτασιν, περιλαμβάνουσα αὐτὰ ὑπὸ κανόνας, ἢ μόνον σωρεύει σωρὸν μερικῶν παρατηρήσεων.

Ἡ ἐκ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἄλλο ζήτημα μετάβασις ἦν φυσικὴ. Εἰς ταῦτα προστίθεται ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἀριστάρχου, ἀποσικιρτήσαντες ἐκ τῶν δογμάτων τοῦ διδασκάλου, ἠσπάσαντο τὴν τοῦ Κράττητος, ἀποδεχόμενοι τὴν γλωσσικὴν συνήθειαν.

Διονύσιος ὁ Θράξ, ἐκ τῶν περιφημοτάτων μαθητῶν τοῦ Ἀριστάρχου, ὀρίζων τὴν γραμματικὴν, λέγει «Γραμματικὴ ἐστὶν ἐμπειρία τῶν παρὰ ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεγομένων». Ἐκ δὲ τῶν ἐξ αὐτῆς μερῶν ἐν, τὸ πέμπτον, τίθεται ἀναλογίας ἐκλογισμὸς. Ὅθεν ἡ ἀναλογία, ἥτις πρότερον ὑπελαμβάνετο ὡς βᾶσις τοῦ ὅλου, τανῦν γίνεται μέρος. Ὁ δὲ ὀρισμὸς οὗτος ἐγέννησε δύο αἱρέσεις μεταξὺ τῶν γραμματικῶν, τοὺς τεχνικοὺς καὶ τοὺς ἐμπειρικοὺς. Οἱ τεχνικοὶ ἦσαν οἱ ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Διονυσίου ἀνταποκρινόμενοι εἰς τοὺς ἀναλογητικούς, ἐμπειρικοὶ δὲ οἱ ἀντίπαλοι αὐτῶν, ἀνταποκρινόμενοι εἰς τοὺς ἀνωμαλητικούς.

Ἐκ τῶν τεχνικῶν ἦν Πτολεμαῖος ὁ Περιπατητικὸς, ὅστις ἐμέμφετο τὸν Διονύσιον. «Ἐγκαλεῖ δὲ αὐτῷ Πτολεμαῖος ὁ Περιπατητικὸς, ὅτι οὐκ ἐχρῆν ἐμπειρικὴν εἰρηκέναι τὴν γραμματικὴν. Αὕτη μὲν γὰρ ἢ ἐμπειρία τριβὴ τις ἐστὶ καὶ ἐργάτις, ἀτεχνὸς τε καὶ ἄλογος, ἐν ψιλῇ παρατηρήσει καὶ συγγυμνασίᾳ ἢ δὲ γραμματικῇ τέχνῃ καθέστηκεν».

Ἄλλος τεχνικὸς ἦν Ἀσκληπιάδης ὁ Βιθυνός, καταδικάζων καὶ αὐτὸς τὸν Διονύσιον δι' ὃν λόγον καὶ ὁ Πτολεμαῖος «Ἀσκληπιάδης τοίνυν μέμφεται τὸν Θράκα Διονύσιον, ἐμπειρίαν λέγοντα τὴν γραμματικὴν, δι' ἣν αἰτίαν καὶ ὁ Πτολεμαῖος ἔφη». Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀπεδοκίμαζε, θέλων ὅτι ἡ γραμματικὴ ἔδει τὰ πάντα νὰ περιλαμβάνῃ τεχνι-

κῶς, διὸ καὶ ὠρίζετο «Γραμματική ἐστὶ τέχνη τῶν παρὰ ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσι λεγομένων».

Τρίτος, οὐχὶ καθ' αὐτὸ τεχνικός, ἀλλ' ἐν τοῖς τεχνικοῖς ὁπωσδήπτε καταλεγόμενος, εἶναι Θεοδόσιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς. «Τίς ἢ αἰτία, ὅτι καὶ ἐκάλεσεν ὁ διδάσκαλος τὴν γραμματικὴν ἐμπειρίαν; Τινὲς μὲν λέγουσιν ὅτι καταχρηστικῶς ἐκάλεσεν ἐμπειρίαν ἀντὶ τοῦ γνῶσιν. Ἄλλοι δὲ φασιν, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ πρὸς εἰσαγομένους ἦν, δεῖ δὲ τὰς εἰσαγωγὰς ἀπέχεσθαι τῶν δυσχερῶν, εἰδὼς ὅτι καὶ ἡ ἐμπειρία πολλὰχῶς λέγεται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· ἐστὶ γὰρ ἡ ἄλογος τριβή, ἐστὶ καὶ ἡ λογικὴ γνῶσις».

Κατ' ἐξοχὴν δὲ τεχνικός ἐκαλεῖτο ὁ Αἴλιος Ἡρωδιανός, υἱὸς τοῦ προμνημονευθέντος Ἀπολλωνίου, ἀκμάσας ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου. Ἐκ τοῦ ὀνόματος γίνεται δῆλον ὅποια εἶναι αἱ περὶ γλώσσης αὐτοῦ δοξασαί. Ἐγραψε πλείστα βιβλία, ὀρθογραφίαν, ὀνοματικὸν περὶ βαρβαρισμοῦ κτλ. Τὸ ἐπισημώτατον δὲ αὐτοῦ σύγγραμμα ἦν ἡ Καθόλου, δηλ. τέχνη, συχναίς ἀναφερόμενον ὑπὸ τῶν σωζομένων γραμματικῶν.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Ἀραβες ἤντησαν ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων ἐν γένει ἑλληνικὴν παιδείαν· ἀλλ' ἐνησχολήθησαν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραμματικὴν. Ὑπάρχουσι δύο ποιήματα ἐπιγραφόμενα Καθολικὸν κατὰ τὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ· τὸ ἐν ἐνὸς Μωαμέτ Βέη Σαΐδ, τὸ ἕτερον ἐνὸς Ἀβουλ Χασάν. Ἐκ τούτων προκύπτει, ὅτι οἱ Ἀραβες παρέλαβον καὶ τὴν λογικὴν ἀναλογίαν εἰς τὸν κύκλον τῶν μαθήσεων αὐτῶν.

Εἰς τοὺς τεχνικοὺς τούτους ἐρχόμεθα ν' ἀντιτάξωμεν τὸν σκεπτικὸν φιλόσοφον Σέξτον, ἐπονομαζόμενον ἐμπειρικόν. Οὗτος ἦν διάφορος τοῦ Χαϊρωνέως Σέξτου, ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιοῦ τοῦ φιλοσόφου Πλουτάρχου, ἐπαγγελλόμενος εὐδοκίμως τὸν ἰατρὸν, ὅστις ὅμως, καίπερ μὴ ἀνήκων εἰς τὴν εὐρεσιν τῶν ἐμπειρικῶν, ἀλλὰ τῶν ἐπιστημόνων ἰατρῶν ἐπονομάσθη ἐμπειρικός. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος εἶναι διὰ πολλὰ αἰτία πολλοῦ λόγου ἄξιος. Ὡς παριστάς τὴν σκεπτικὴν φιλοσοφίαν τῶν ἀρχαίων εἶναι ὁ πληρέστατος, ὁ σαφέστατος καὶ ὁ εὐφυστάτος. Τὰ σωζόμενα συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι ἐγκυκλοπαιδεία τρόπον τινὰ τοῦ ἀρχαίου Πυρρωνισμοῦ. Εἰς αὐτὴν τὴν πηγὴν ἤντησαν οἱ νεώτεροι Πυρρωνισταί, ὁ Ὑέτιος, ὁ Βάυλος, κλπ. Ἄλλ' οὐδεὶς ὑπερέβη αὐτὸν εἰς τὴν σαφήνειαν, εἰς τὴν ἀκριβορρημοσύνην καὶ εἰς τὴν εὐφάνειαν, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὸ θράσος. Οὐδεὶς ἴσως εὐρέθη ὠπλισμένος τοιαύτη μαθήσει· ἐναντίον τῆς μαθήσεως καὶ τοσοῦτω λογικῇ κατὰ τοῦ λογικοῦ. Πειρᾶται νὰ καταστρέψῃ, πᾶσαν βεβαιότητα εἰς τὰς ἀνθρωπίνας γνώσεις, ἀμφιβάλλων καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ἀμφιβολίας αὐτοῦ. Τὰ κατὰ Μαθηματικῶν βιβλία αὐτοῦ ἀποτείνονται· κατὰ πάντων τῶν ἐπιστημόνων, κατὰ γραμματικῶν καὶ ρητόρων, κατὰ γεωμετρῶν, κατ' ἀριθμητικῶν, κατὰ μουσικῶν, πάντων τὰς ἀρχὰς ἀνατρέπει καὶ οὐδενὸς φειδόμενος. Ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, ὅτι ἐξέπεσεν εἰς παρεκτροπὰς· τὸ βιβλίον αὐτοῦ ὅμως εἶναι θησαυρὸς ἀκένωτος διὰ τὰς περιεχομένας ἰδέας διαφόρων ζητημάτων. Ἐν αὐτῷ εὐρίσκομεν πληρεστέρων ἐκθεσιν τῶν ἐν τοῖς προηγουμένοις διαλη-

φθέντων. Εἶναι πολύτιμον τὸ σύγγραμμα τοῦτο καὶ διὰ τὸ πλούσιον λεκτικὸν τῶν τεχνικῶν ὄρων, ἀναφερόμενον εἰς τούτον πολυειδεῖς γνώσεις. Καίπερ δὲ ἐμπειρικός καλούμενος ὡς ἱατρός, ἦν ὅμως καὶ ὡς γραμματικὸς τοιοῦτος, δηλονότι ἀνωμαλητικός καὶ ἐμπειρικός. Ἐκ προομιῶν κηρύττει ὅτι τὰ ὀνόματα θέσει σημαίνει καὶ οὐχί φύσει.

Ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ βαίνει ὡς ἀκολουθῶς: «Ἡ γλῶσσα εἶναι ἦτοι ἔργον τῆς φύσεως ἦτοι τῆς συνθήκης. Εἰ μὲν ἦν προῖον τῆς φύσεως, ἔπρεπε νὰ ἦ ἡ αὐτὴ ἀπανταχοῦ ὅπουδήποτε ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, ἀπαντα τὰ ἔθνη ἔπρεπε νὰ νοῶσιν ἄλληλα, οἱ Ἕλληνες τοὺς βαρβάρους καὶ ἀντιστρόφως. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δὲν ὑπάρχει, ἀναγκαιῶς πρέπει νὰ ἦναι ἔργον τῆς θέσεως (Μαθημ. Β' κεφ. 7. 145). Αὐτόθι δὲ πειρᾶται ν' ἀναπτύξῃ τὸν λόγον τοῦ τοιοῦτου ἐκ τῶν διαφορῶν γενῶν εἰς τὴν γλῶσσαν. Οἱ δοξάζοντες ὅτι ἐπὶ τῶν ὀνομάτων ἐπικρατεῖ ἡ φύσις, δέχονται διὰ τούτου ὅτι καὶ ἡ διαίρεσις τῶν γενῶν γίνεται φυσικῶς. Ἄλλ' εἰ οὕτως εἶχε, ἔδει τ' ἀρσενικὰ νὰ ἦναι ἀπανταχοῦ ἀρσενικά, καὶ τ' ἄλλοια ἄλλοίως. Ἄλλ' ἐν ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι λέγουσι τὴν *στάμνον* (θηλυκῶς), οἱ Πελοποννήσιοι λέγουσι τὸν *στάμνον* (ἀρσενικῶς), οἱ αὐτοὶ δὲ πολλάκις λέγουσι τὸν *λίμον* καὶ τὴν *λίμον*. Πολλάκις δὲ ἀρρενα ζῶα ἔχουσι εἰς τὴν γλῶσσαν θηλυκὴν ὀνομασίαν καὶ θήλεα τῶναντίον. Ἐκ τούτων λοιπὸν συνάγει ὅτι ἐνταῦθα ἐπικρατεῖ οὐχί τεχνικός τις καὶ γραμματικὸς λόγος, ἀλλ' ἡ ἄτεχνος καὶ ἀφελὴς τῆς συνηθείας παρατήρησις». Ἄλλὰ καὶ ἄλλα ἀλλεπαλλήλως ἐπιχειρήματα σωρεύει εἰς καταπολέμησιν τῆς γνώμης τῶν ἀναλογητικῶν.

Τὰ παρ' ἄλλοις μεταγενεστέροις γραμματικοῖς καὶ θεολόγοις, ἔτι δὲ καὶ ἱατροῖς, ἀπαντῶντα εἶναι ἡ ἀνανέωσις προδηλωθεισῶν γνώμῶν ἢ παρατροπὴ τῆς ἀμφισβητήσεως εἰς θεολογικά. Οὕτω λ. χ. παρὰ Διονυσίῳ τῷ Ἀλικαρνασσεῖ «Μεγάλῃ τούτων ἀρχῇ καὶ διδάσκαλος ἡ φύσις, ἡ ποιοῦσα μιμητικούς ἡμᾶς καὶ θετικούς τῶν ὀνομάτων, εἰς δηλοῦται τὰ πράγματα, κατὰ τινες εὐλόγους καὶ κενωτικὰς διανοίας ὁμοιότητας, ὅφ' ὧν ἐδιδάχθημεν ταύρων τε μυκήματα λέγειν καὶ χρεμετισμούς ἵππων κτλ. Μυστικὴ — Θεολογικὴ παρατροπὴ νῆς ἀμφισβητήσεως εὐρηται παρ' Ὀριγένης κατὰ Κέλσου Γ'. 24 καὶ Ἰαμβλίῳ Μυστηρ. η', 5.

Σημειώσιμον τέλος εἶναι ὅτι ὁ Γαληνός, καίτοι θεράπων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οὐ μόνον ἐν τῷ περὶ αἱρέσεων σωζομένῳ συγγράμματι αὐτοῦ πολυειδῶς ἤψατο τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ ἴδιον πόνημα συνέγραψε περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος, ὅπερ ἀπώλετο.

Ἡ περὶ γλῶσσης φιλοσοφικὴ ἀμφισβήτησις παρ' Ἕλλησιν ἦν οὕτως εἰπεῖν ἐσωτερικὴ ἀπόρροια τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων, τρόπον τινὰ θεωρητικῆς φύσεως. Παρὰ Ῥωμαίοις τὰνάπαλιν ἐπήγαγεν ἐν πρώτοις ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ποιητῶν νὰ ρυθμίσωσι τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν πρὸς ἰδίαν χρῆσιν, δεύτερον δὲ μετεδόθη ἔξωθεν διὰ τῶν Ἑλλήνων γραμματικῶν. Παρ' Ἕλλησι μὲν γεννᾶται ἡ ἀμφισβήτησις μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἑλληνικῆς γραμματολογίας ἐκ τῆς ζητήσεως καὶ σκέψεως περὶ γλώσ-

σης, ἀφ' οὗ ἡ γλῶσσα εἶχε μορφωθῆ. Παρὰ Ῥωμαίοις δ' ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τῆς μορφώσεως τῆς γραπτῆς γλώσσης καὶ ἐπενήργησεν εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς οὐκ ὀλίγον, ἀλλὰ δὲν διαδίδοται εἰς τὰ σχολεῖα, ὡς παρ' Ἑλλήσιν, ἀλλὰ μεταβαίνει ἀπὸ συγγραφῆς εἰς συγγραφέα. Παρ' Ἑλλήσιν μὲν ἤρξατο πρῶτον ἐξ ἐτυμολογικῶν ἐρμηνειῶν, μεταβάσασα ἔπειτα εἰς τὸ τεχνικὸν μέρος, οὗ ἕνεκα ἴσως ἔνιοι τῶν μεταγενεστέρων συνέχεαν ἔνιοτε ἐτυμολογίαν καὶ ἀναλογίαν. Παρὰ δὲ Ῥωμαίοις ἡ ἐτυμολογία ἀποτελεῖ μέρος ἀνεξάρτητον τῆς ἀναλογίας, ὥστε ἡ πνευματικὴ αὐτῇ ἐνέργεια περιορίζεται εἰς τὸ τυπικὸν μέρος· αὐτὰ δὲ τὰ ὀνόματα, οἷς πρὸς τοῦτο ἐχρήσαντο οἱ Ῥωμαῖοι, ἢ εἶναι αὐτὰ τὰ ἑλληνικὰ ἐξελληνισθέντα ἢ κατὰ μίμησιν πεπλασμένα· οὕτως analogia καὶ anomalia, natura καὶ usus, ratio καὶ usus, consuetudo κτλ.

Ἐκ τῶν ἰδιαιτέρως περὶ τούτου γραψάντων εἶναι ὁ Οὐάβρῶν, ὁ λογιώτατος τῶν ρητόρων. Τὸ περὶ λατινικῆς γλώσσης σύγγραμμα αὐτοῦ ἀπετελεῖτο ἐξ εἰκοσιτεσσάρων βιβλίων, ὧν ὅμως ὀλίγα σώζονται, καὶ ταῦτα ἄγαν ἐσθαρμένα. Τὰ πρῶτα ἕξ, ἀπαρτίζοντα τὸ πρῶτον τμήμα, ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς ἐτυμολογικὰς ζητήσεις· τέσσαρα ὅλα βιβλία ἐξηφανίσθησαν· τὰ ἐκ τοῦ ἐβδόμου μέχρι τοῦ δωδεκάτου, ἀποτελοῦντα τὸ δεύτερον τμήμα, ἐπιγράφονται περὶ τῶν μεταβολῶν τῶν λέξεων, κλίσεως, ἔνθα περιλαμβάνεται καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν ρημάτων.

Ἐν τῷ ἐβδόμῳ δὲ κυρίως βιβλίῳ ἐπειράσατο νὰ συλλέξῃ πᾶν ὅ,τι ἐδύνατο νὰ λεχθῆ κατὰ τῆς ἀναλογίας. Κατὰ τὰ ἐν αὐτῷ συλλεχθέντα ἐπιχειρήματα α') ἡ γλῶσσα ὑπάρχει χάριν τῆς κοινῆς ὠφελείας. Ὅθεν πρέπει νὰ ἦ σαφὴς καὶ σύντομος, ἀλλὰ δύναται νὰ εὐμοιρῇ σαφηνείας καὶ συντομίας ἄνευ ἀναλογίας· ἡ ἀναλογία ἄρα περιττή. β') Ἐν τῷ βίῳ, ἐν τῇ κατοικίᾳ καὶ ἐν τῷ ἱματισμῷ ἐπικρατεῖ ἡ ἀνωμαλία καὶ ἡ ἀνισότης· ὅθεν φυσικὸν νὰ ἐπικρατῇ καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ. Σημειωτέον δ' ὅτι μετὰ τῆς ἀπλῆς ἐκ τῆς γλώσσης ὠφελείας ἀνάγκη νὰ προσληφθῆ καὶ ἡ ἀνταποκρινομένη εἰς τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ κομψότης καὶ καλλονῆς, ἐπιτυγχανομένη μᾶλλον διὰ τῆς ἀνισότητος καὶ ἀνωμαλίας ἢ διὰ τῆς ἰσότητος καὶ ἀναλογίας. γ') Εἰ ἦν παραδεκτὴ ἀναλογία καθολικὴ ἐν τῇ γλώσσῃ, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἀπανταχοῦ· ἀλλ' οὔτε ὑπάρχει, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ εἰσαχθῆ. Ἀναλογία μερικὴ εἶναι μικρὸν τι. δ') Οἱ ἀναλογητικοὶ ἀντιφάσκουσι πρὸς ἀλλήλους· ἄρα δὲν ὑπάρχει ἀναλογία ἐν τῇ γλώσσῃ. Ἄλλ' ἐν τῷ ἐπομένῳ βιβλίῳ ὀμιλεῖ ὑπὲρ τῆς ἀναλογίας ἐν γένει. Ὡς ἐν τῷ κοινῷ βίῳ τὸ ἐλλεῖπον καὶ ἡμαρτημένον διορθοῦται κατὰ τινα ὠρισμένον κανόνα, τὸ ἀπρηχαιωμένον ἀντικαθίσταται διὰ τινας νέου, οὕτως ἐν τῇ γλώσσῃ διορθωτέον τὸ ἡμαρτημένον καὶ ἀπρηχαιωμένον διὰ τῆς ἀναλογίας, ἥτις εἶναι ἡ αὐτὴ τῇ ὀρθῇ συνθειᾷ. Τὰ πάντα ἐν τῇ φύσει εἶναι διατεταγμένα κατὰ νόμους ἑσπετερικούς, κατὰ συμμετρίαν καὶ ἁρμονίαν. Εἰς ὅλην τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐπικρατεῖ ἀναντίρρητος ἀναλογία. Αἱ ἀνθρώπινα ψυχὰ διαιροῦνται εἰς ὀκτώ μέρη, δηλονότι τὰς πέντε αἰσθήσεις καὶ τὴν νοητικὴν, γεννητικὴν καὶ φωνητικὴν δύναμιν, καὶ τὰ μέρη ταῦτα ἔχουσιν ἁρμονίαν πρὸς ἄλ-

ληλα. (Ἡ διαίρεσις αὕτη εἶναι τοῦ Ζήνωνος). Ὅθεν ἀναγκαῖον νὰ συμβαίη τοιοῦτόν τι καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ. Ἀποδείξας ὁ Οὐάργρων ὅτι οὔτε οἱ ἀναλογητικοὶ οὔτε οἱ ἀνωμαλητικοὶ διὰ τῆς ἀποκλειστικῆς αὐτῶν μονομερείας ἔκριναν ὀρθῶς περὶ γλώσσης, ἠθέλησεν εἰς ἐξακριβῶσιν τοῦ πράγματος νὰ θέσῃ διὰ τῆς θεωρίας βάσιν τοῦ συστήματος αὐτοῦ. Προβάλλων δὲ τέσσαρα ζητήματα, ἦτοι α') τί ἐστὶν ὁμοιον καὶ ἀνόμοιον, β') τί ἐστὶ λόγος, γ') τί ἐστὶν ἀναλογία, δ') τί ἐστὶ γλώσσης συνήθεια, πειρᾶται νὰ ἐξηγήσῃται ταῦτα ἐτυμολογικῶς καὶ φιλοσοφικῶς.

Μετὰ τὸν Οὐάργρωνα ἡσχολήθησαν καὶ ἄλλοι περὶ τὸ αὐτό. Ἀλλὰ πάντων τῶν συγγραμμάτων τὸ ἐπισημότερον εἶναι τὸ περὶ ἀναλογίας σύγγραμμα τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Φαινόμενον περιεργίας ἄξιον, οὐ μόνον διότι ἀνήκει εἰς τὰς σπανίας ἐξαιρέσεις ὅτι δαφνοστεφῆς στρατηγὸς καὶ μέγας πολιτικὸς ἀνὴρ, ὑπὸ πολλῶν περισπώμενος ἀσχολιῶν, ἡσχολήθη ὅμως περὶ τοιαύτας μελέτας, ἀλλὰ καὶ διότι κηρύσσεται μετὰ ζήλου ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς μέρους, τοῦ τῶν ἀναλογητικῶν. Καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, καὶ ἐκ τῶν σωζομένων τεμαχίων καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ ἄλλων περὶ τούτων ἀναφερομένων, ἐξάγεται ὅτι σκοπὸς τοῦ πονήματος ἦν διὰ κανόνος σταθεροῦ καὶ ἀμεταβλήτου νὰ ἐπενέγκῃ εἰς τὴν γλώσσαν ἐνότητα καὶ ὀρθότητα καὶ ν' ἀγάγῃ εἰς τεχνικὴν ἁρμονίαν τὴν ἄστατον χρῆσιν. Καὶ ἀπέφυγε μὲν τὸν σχηματισμὸν νέων καὶ ἀσυνεθίστων ὀνομάτων, ἐπειρᾶτο ὅμως νὰ ρυθμίσῃ τοὺς τύπους τῆς κλίσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ κατὰ κανόνας δεδοικασμένους. Τὸ πρῶτον βιβλίον φαίνεται ὅτι ἐπραγματεύετο γενικῶς περὶ τῆς ἀνάγκης καθαροῦ λατινισμοῦ ἐν τῇ ρητορίᾳ καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, περὶ τῆς ἀρχαίας λατινικῆς φωνῆς καὶ περὶ δυνάμεως τῶν γραμμάτων· τὸ δὲ δευτέρον ἴσως μὲν καὶ περὶ ὀρθογραφίας, ἀλλὰ βεβαίως περὶ κλίσεως καὶ σχηματισμοῦ.

Ὁ Κικέρων γινώσκειται κοινῶς ὡς ρήτωρ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὡς γραμματικὸς. Καὶ ὅμως δύο τῶν ἐπισημοτάτων συγχρόνων γραμματικῶν, ὁ Οὐάργρων καὶ ὁ Καίσαρ, ἀφιέρωσαν τὰ συγγράμματα αὐτῶν εἰς αὐτόν. Ἐσχεδιάζε δέ, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ρητορικῆς αὐτοῦ, καὶ νὰ καταρτίσῃ γραμματικὴν καταφαίνουσαν πῶς φευκτέοι οἱ βαρβαρισμοὶ καὶ οἱ σολοικισμοί, ἀλλ' ὡς φαίνεται, ἡ περὶ τούτου ὑπόσχεσις αὐτοῦ δὲν ἐπληρώθη. Ἐν τούτοις περὶ τῆς περὶ γλώσσης ἀμφισβητήσεως τῶν κειμένων ἐξηγεῖται τὴν γνώμην αὐτοῦ, καθ' ἣν οὔτε πᾶσαι αἱ λέξεις εἶναι φυσικαὶ καὶ πρωτότυποι, οὔτε πᾶσαι εὐρημένα. Οὔτε τὴν ἀναλογίαν, οὔτε τὴν ἀνωμαλίαν ἐλάμβανεν ὡς γνώμονα, ἀλλὰ παρεδέχετο τὴν εὐφωνίαν ὡς βάσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν ἐν δυσκόλοις περιστάσει. Φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξον ὅτι καὶ Ἕλληνας γραμματικὸς, ὁ Δίδυμος, ἡσχολήθη περὶ τὰ τῆς ῥωμαϊκῆς γλώσσης, γράψας περὶ τῆς παρὰ Ῥωμαίους ἀναλογίας· ἀλλ' εὐεξήγητον ἄλλως, ὅτι λογινοὶ Ἕλληνες καταφυγόντες εἰς τὴν τότε κοσμοκράτορα Ῥώμην ἠναγκάζοντο νὰ ἐφαρμόζωσι τὴν παιδείαν αὐτῶν εἰς τὴν τότε αὐθεντικὴν γλώσσαν τοῦ κόσμου.

Καὶ παρὰ Κυντιλιανῷ εὐρίσκονται ἀξιόλογα πράγματα δηλοῦντα

τὴν κατὰστασιν ἐν ἧ διετέλει ἡ Λατινικὴ γραμματικὴ περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Σημειωτέον ὅτι ὁ Κυντιλιανὸς ὑπελάμβανε τὴν ἀναλογίαν ὡς φιλοσοφικῶς ὀρθὴν ὁδὸν εἰς ἐξήγησιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ καθαροῦ τύπου τῆς γλώσσης, ἀλλ' οὐχ ἤττον ἐθεώρει ὡς συντομωτέραν καὶ εὐχερестέραν ὁδὸν τὴν συνήθειαν, ἀλλὰ τὴν τῶν λογίων, οὐχὶ δὲ τῶν κατωτάτων τάξεων τοῦ λαοῦ, αἵτινες λαλοῦσιν ἡμαρτημένως. Ὁ Κυντιλιανὸς τὰς πρὸ αὐτοῦ δύο ἀρχὰς ratio et consuetudo ἐτετραπλασίασεν ὡς ἐξῆς: ratio, vetustas, auctoritas et consuetudo, ἀλλὰ πρόδηλον ὅτι τὰ τρία τελευταῖα ὀνόματα παρέχουσι συγγενῆ ἰδέαν, γεννηθεῖσαν ἐκ τῆς τάσεως τοῦ ὀρίσαι ἀκριβῶς τὴν ἄστατον χρῆσιν τῆς γλώσσης. Vetustas παρ' αὐτῷ εἶναι ἡ χρῆσις τῶν ἀρχαίων χρόνων, auctoritas ἐπισήμων ρητόρων καὶ ἱστορικῶν, consuetudo ἡ κοινὴ ὁμολογία. Περὶ δ' εὐρέσεως τῆς γλώσσης ἀκολουθεῖ μὲν τῷ Κικέρωνι, φαίνεται ὁμῶς κλίνων εἰς τὴν γνώμην ὅτι αἱ λέξεις εὐρέθησαν. Ἔστιν ὅτε δὲ ὀμιλεῖ καὶ περὶ πρώτων ὀνοματουργῶν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων καταφαίνεται ἐν ὀλίγοις καὶ ἡ ἐν Ῥώμῃ μεγίστη διάδοσις τῶν τοιούτων ζητήσεων: ἀλλ' εἰς ἐκπληξιν ἀληθῶς ἄγει τὸ μέγα πλῆθος τῶν περὶ τούτου βιβλίων, ὧν μόλις σώζονται τὰ ὀνόματα καὶ ταῦτα κεκολωμένα. Ἀλλὰ καὶ σωζόμενα ὑπάρχουσιν οὐκ ὀλίγα. Ὁ γραμματικὸς Πρόβος ἔχει μικρόν, ἀλλὰ σαφέστατον βιβλίον. Κατὰ Πρόβον ἡ γλώσσα σύγκειται ἐξ ἀναλογίας καὶ ἀνωμαλίας: καὶ ἀναλογία μὲν ἐστὶν ὀρθὸς λόγος ἐπικρατῶν κατὰ πᾶσαν τὴν κλίσιν, ἀνωμαλία δὲ λόγος ἀναμιγνύς, μεταβάλλων ἢ ἐλλείπων καθ' ὅλην τὴν κλίσιν: οὕτω lepus, leporis (ἐνθα μίγνυται ὁ λόγος), jupiter, jovis (ἐνθα μεταβάλλεται), mane, dapis, frugis (ἐνθα ἐλλείπει). Οὕτω καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου θεωρητέα ἡ ἀναλογία καὶ ἡ ἀνωμαλία. Πᾶν μέρος λόγου, ὅπερ οὔτε ἀναμιγνυσιν, οὔτε μεταβάλλει, οὔτ' ἐλλείπει κατὰ τὴν κλίσιν ἀνήκει εἰς τὴν ἀναλογίαν: τὸ δὲ μίγνύν, μεταβάλλον ἢ ἐλλείπον κατὰ τὴν κλίσιν κλητέον ἀνωμαλόν.

Τοιαῦταί τινες ζητήσεις ἀκολουθοῦσι καὶ κατὰ τὸν τέταρτον καὶ πέμπτον αἰῶνα μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ δυτικοῦ βασιλείου. Καὶ μετέπειτα δέ, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐβδόμης μετὰ Χριστὸν ἐκχοντακτηρίδος, ἡσχολήθη περὶ ταῦτα Ἰσίδωρος ὁ Ἰσκαλός.

Ἀνακέφαλαιούσιντες τὰ λεχθέντα, εὐρίσκομεν ὅτι κατὰ τὴν περὶ γλώσσης ἀμφισβήτησιν εἰς τρεῖς γνώμας ἐξέπεσον οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητος, τὰς μὲν δύο ἐκ διαμέτρου ἀντικειμένους καὶ οὐδένα μέσον ὄρον δεχομένους, τὴν δ' ἐν τῷ μέσῳ κειμένην οἰοῦσι συμβιβαστικὴν. Οἱ μὲν δηλονότι ἐδέχοντο ὅτι τὰ ὀνόματα εἶναι φύσει, ἀναγκαῖα δηλαδὴ παρεπόμενα τῶν πραγμάτων, ὡς αἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, αἱ σκιαὶ τῶν σωμάτων, τ' ἀπεικονίσματα τῶν κατόπτρων καὶ τὰ τοιαῦτα: οἱ δὲ τούναντίον ὄλωσ ἀυθαίρετα, κατὰ τὸ δοκοῦν τῶν ἀνθρώπων τιθέμενα. Ὁ Πυθαγόρας, δεχόμενος πρῶτον ὀνοματοθέτην καὶ ὀνοματοουργόν, ἀδελφον πῶς ἐνόει τὸ πρᾶγμα, ἂν δηλαδὴ ὁ ὀνοματοουργὸς οὗτος, ἀνωτέρας φύσεως ὢν, ἔθηκε τὰ ὀνόματα φύσει, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν προκύπτοντα,

ἢ, κατὰ τοὺς εὐρετὰς τῶν ἄλλων τεχνῶν, ἐπενόησεν αὐτὰ ἰδιογνω-
μόνως, καὶ τότε εἶναι θέσει. Ἐρχεται τελευταῖον ἡ τρίτη γνώμη, ἣτις,
πειρωμένη νὰ συμβιβάσῃ τὰς δύο ἐναντίας γνώμας, ἀποφαίνεται ὅτι
οὔτε ὅλως φύσει οὔτε ὅλως θέσει εἶναι τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ καὶ φύσει καὶ
θέσει. Τοιαύτην γνώμην ἐπειράσατο νὰ δώσῃ ὁ Πλάτων εἰς τὸ ζήτημα
ἐν τῷ διαλόγῳ Κρατύλῳ. Ἀναιρέσας πρῶτον τὴν γνώμην τοῦ θετικοῦ
Ἑρμογένους, ἀνήρρεσεν ἔπειτα καὶ τὴν τοῦ φυσικοῦ Κρατύλου. Ὁ Σω-
κράτης (ὁ Πλάτων δηλαδὴ διὰ τὸν Σωκράτη) λέγει ὅτι, ἵνα εὐρεθῇ τὸ
πρᾶγμα, πρέπει νὰ ἔλθωμεν ἐκ τῶν συνθέτων εἰς τὰ ἀπλᾶ, ἐκ τούτων
δὲ πάλιν εἰς τὰ ἀπλούστατα, οἷα εἶναι τὰ στοιχεῖα. Εἰς τὰ στοιχεῖα
λοιπὸν ἀπονέμει τὴν δύναμιν, ἀλλ' ἡ πολυχρονιότης, αἱ προσθήκαι καὶ
ἀφαιρέσεις κτλ., ἐπήνεγκον τοιαύτας μεταβολάς, ὥστε εἶναι ἀδύνατον
νῦν νὰ εὐρωμεν τὴν ἀρχήν. Καὶ ἄλλοι δὲ μετὰ τὸν Πλάτωνα φιλόσοφοι
ταύτην τὴν λύσιν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παρεδέξαντο μετ' ὀλίγων
παραλλαγῶν. Ὁ Ἐπίκουρος λ. χ. ἐδέχετο ὅτι μόνον τὰ πρῶτα ὀνό-
ματα ἦσαν φύσει «ἀπορρηξάντων τῶν πρώτων ἀνθρώπων τινὰς φωνὰς
μετὰ τῶν πραγμάτων... Ὑστερον δὲ κοινῶς καθ' ἕκαστα ἔθνη τὰ ἴδια
τεθῆναι, πρὸς τὸ τὰς δηλώσεις ἥττον ἀμφιβόλους γενέσθαι ἀλλήλαις,
καὶ συντομωτέρας δηλουμένας». Ὁ δ' Ἀριστοτέλης εἶπε «φύσει τῶν
ὀνομάτων οὐδὲν ἐστὶ» καὶ «λόγος δὲ ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συν-
θήκην.» Ἐπειράσαντο δὲ οἱ σχολιασταὶ τοῦ τῶν Σταγίρων φιλο-
σόφου νὰ συμβιβάσωσιν αὐτὸν πρὸς τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἐπίκουρον.

Κατὰ τ' ἀνωτέρω ὀρθῶς φιλοσοφηθέντα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἰδίως
τοῦ Ἐπικούρου, ἡ ἀνθρωπίνῃ γλῶσσαι δύναται νὰ παρομοιωθῇ τῇ γρα-
φῇ. Ἡ γραφὴ, πρὶν ἢ καταστῆ ἀλφαβητικὴ, ἐγένετο πρῶτον ἱερογλυ-
φικὴ. Τανῦν ἡ γραφὴ, ἀλφαβητικὴ οὖσα, καταδηλοῖ οὐχὶ τὴν φύσιν
τῶν ὄντων, ἀλλὰ τὴν φύσιν τῶν φωνῶν, δι' ὧν καλοῦμεν αὐτὰ· ἀλλὰ
τότ' ἐξεδήλου αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων (διὰ ζωγραφίσεως αὐ-
τῶν). Οὕτω καὶ ἡ γλῶσσαι ἐπειρᾶτο κατ' ἀρχὰς νὰ ἐξηγησῆται ὅσον
ἔνεστι τὰ πράγματα διὰ τῆς ἀπομιμήσεως τῶν ἤχων (ὅθεν αἱ λέξεις
φλοῖσθος, συρίζω, γράφω, κόπτω κτλ.), ἔπειτα δ' ἐκ τῶν ἀρχικῶν
ἐκείνων λέξεων ἐσημάτισε πλησμονὴν ἄλλων λέξεων διὰ παραγωγῆς,
συνθέσεως καὶ ἀναλογίας. Ὅθεν ἐκ τῆς πεποιημένης λέξεως γράφω
παρήχθησαν αἱ λέξεις γραφεύς, γραφικός, γράμμα, γραμματεὺς, γραμ-
ματεῦω κτλ. καὶ εἶτα διὰ συνθέσεως μετ' ἄλλων λέξεων πλείστα ὅσα
ἄλλα, οἷον τυπογράφος, τυπογραφία, τυπογραφῶ, τυπογραφεῖον κτλ.,
λιθογράφος, λιθογραφία, λιθογραφῶ, λιθογραφεῖον κτλ. Φυσικῶς ὁ ἄν-
θρωπος ἠναγκάσθη νὰ ὀνομάσῃ πρῶτον τὰ πράγματα τ' ἀναγόμενα εἰς
τὰς πρώτας αὐτοῦ χρεῖας· ἐκ τούτων δὲ τῶν ὀνομάτων μετέπειτα εὐ-
κόλως προέκυπτον, ὡς τοσοῦτοι κλάδοι ἐκ δένδρου, τὰ μετέπειτα.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Ν. ΦΛΟΓΑΪΤΗΣ

(1899)

